

DOE MAAR GEWOON, DAN DOE DE AL GEK GENOEG!

Jongeren vs ouderen en hun invloed op de leefbaarheid van de kleine kern.

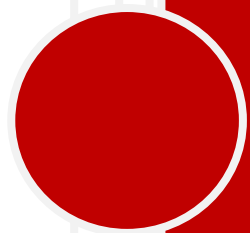
Bachelorthesis Sociale Geografie
Faculteit der Managementwetenschappen

Radboud Universiteit Nijmegen

Susan van Dijk

12 juli 2010

DOE MAAR GEWOON, DAN DOE DE AL GEK GENOEG!

Jongeren vs ouderen en hun invloed op de leefbaarheid van de kleine kern.

Bachelorthesis Sociale Geografie,

door Susan van Dijk

Nijmegen, 12 juli 2010

In opdracht van: Radboud Universiteit Nijmegen
Faculteit der Managementwetenschappen
Studentnummer: s0824429
Begeleider: Dr. B.M.R van der Velde

Voorwoord

Voor u ligt een onderzoek naar de rol van sociaal kapitaal en demografische ontwikkelingen in relatie tot de leefbaarheid van de kleine kern. De keuze komt voort uit de passie voor mijn vak: docent Stad en Streekontwikkeling aan Hogeschool HAS Den Bosch. Dagelijks begeleid ik hbo-studenten in het vak plattelandsvernieuwing en hebben we het onder andere over het thema leefbaarheid. Ik wilde hier dan ook graag meer kennis over opdoen. Na het vak Spatial Behaviour, waar de Gevestigden-Buitenstaanders theorie van Norbert Elias gepresenteerd was, wist ik dat ik daar mee aan de slag wilde: hoe kan deze theorie een bijdrage leveren aan meer inzicht in de rol van sociaal kapitaal in een dorp. Mijn eigen dorp, Elshout, vormde het decor voor het onderzoek.

Dit onderzoek is uitgevoerd in het kader van de pre-master Sociale Geografie aan de Faculteit der Managementwetenschappen van de Radboud Universiteit Nijmegen. Het onderzoek is inhoudelijk begeleid door Dhr. Dr. B.M.R. van der Velde.

Graag wil ik een aantal mensen bedanken voor hun positieve bijdrage aan deze bachelorthesis. Allereerst Dhr. Van der Velde, voor zijn deskundige feedback en snelle reacties. Daarnaast Dhr. Geerken en Dhr. Cox van PON Brabant die mij van veel nuttige achtergrondinformatie voorzagen. Natuurlijk de respondenten, een viertal ouderen en een viertal jongeren uit Elshout, voor hun openheid en eerlijkheid, waardoor ik gedetailleerde informatie kon verzamelen. Tot slot mijn baas Dhr. Foppele en collega's van Hogeschool HAS Den Bosch, met name Margit, Tom, Irma, Perry en Christ, voor het meedenken en aanmoedigen.

Susan van Dijk, 12 juli 2010

Inhoud

Samenvatting.....	6
1 Inleiding.....	10
1.1 Projectkader	10
1.2 Doelstelling, vraagstelling en begrippen verheldering.....	11
1.2.1 De doelstelling.....	11
1.2.2 De vraagstelling	12
1.2.3 Begrippenverheldering.....	13
1.2.4 Maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie	14
1.3 Werkwijze	15
1.4 Leeswijzer	16
2 Sociaal kapitaal – demografische ontwikkelingen – leefbaarheid	17
2.1 Demografische ontwikkelingen in het landelijk gebied	17
2.2 Sociale processen op het platteland	18
2.3 Leefbaarheid.....	19
2.4 Samenvattend	20
3 Gevestigden en buitenstaanders.....	22
3.1 Gevestigden en buitenstaanders: theorie en kritieken.....	22
3.1.1 Winston Parva	22
3.1.2 De kritieken	23
3.2 Naar een model	24
3.2.1 De rol van sociaal kapitaal.....	24
3.2.2 Figuraties en macht	25
3.2.3 Analyse van Dynamiek op de Machtsbalans in Dorpen	25
3.2.4 Indicatoren	26
3.3 Samenvattend	27
4 Elshout.....	29
4.1 Algemene informatie over het dorp.....	29
4.1.1 Demografische ontwikkelingen	29
4.2 Jongeren	30
4.3 Indicatoren	31
4.3.1 Sociaal kapitaal	31
4.3.2 Demografische ontwikkelingen	36
4.3.3 Leefbaarheid.....	37

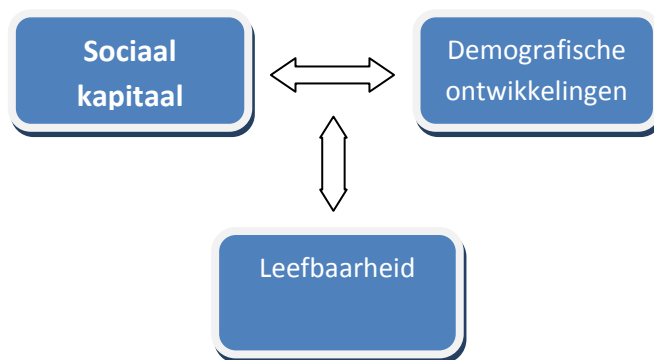
4.4	Ouderen.....	38
4.5	Indicatoren	39
4.5.1	Sociaal kapitaal.....	39
4.5.2	Demografische ontwikkelingen	43
4.5.3	Leefbaarheid.....	44
4.6	Jongeren en ouderen over elkaar.....	45
4.6.1	Jongeren over ouderen	45
4.6.2	Ouderen over jongeren	47
4.7	Machtsbalans jongeren en ouderen: het ADMD-model	48
4.7.1	Terug naar de theorie.....	48
4.7.2	Het ADMD-model	48
4.8	Verhouding sociaal kapitaal-demografische ontwikkelingen en leefbaarheid	51
5.	Conclusie	52
5.1	Reflectie op het onderzoek	55
	Literatuurlijst	56
Bijlage 1	Interviewvragen jongeren	58
Bijlage 2	Interviewvragen ouderen	60

Samenvatting

Het buitengebied en de kleine kernen in Nederland, en dan met name de vitaliteit ervan, staan hoog op de politieke agenda. De sociale structuur, en daarmee samenhangend de sociale cohesie, speelt een belangrijke rol bij de vitaliteit van het platteland en is dus ook onderdeel van de ambities van de overheid. Er zijn handvaten nodig voor beleidsmakers om de (h)erkende uitdaging met betrekking tot veranderingen van het sociaal kapitaal in kleine kernen om te gaan. Maar vooral is het nodig dat er meer zicht komt op sociaal kapitaal: wie zijn de inwoners van de kleine kern en wat beweegt hen sociaal? De centrale vraag van dit onderzoek is dan ook:

Wat is, in de huidige plattelandssamenleving, de rol van het sociaal kapitaal bij de leefbaarheid van de kleine kern Elshout (Noord-Brabant), gekeken naar een groep jongeren en ouderen en hoe is de samenhang met de demografische ontwikkelingen die in deze kern een rol spelen?

Een conceptueel model dat de samenhang van de begrippen in de centrale vraag weergeeft, is vervolgens opgesteld:

Conceptueel model

Het model laat zien dat sociaal kapitaal en demografische ontwikkelingen leefbaarheid voeden en dat leefbaarheid sociaal kapitaal en demografische ontwikkelingen voedt. Het onderzoek gaat dus uit van een relatie tussen die drie en beoogt deze relatie weer te geven. In dit onderzoek ligt daarbij de nadruk op de rol van sociaal kapitaal in dit verband.

Allereerst is een theoretisch kader opgezet met betrekking tot de drie pijlers, waar de *Gevestigden-buitenstaanders theorie* van Norbert Elias een belangrijke rol speelde voor de ontwikkeling van een model om het sociaal kapitaal van de case-study in beeld te brengen. De drie pijlers worden hieronder besproken:

Sociaal kapitaal omvat de hulpmiddelen die in een gemeenschap aanwezig zijn om de gezins- en sociale organisatie vorm te geven' (Van den Broucke, n.d.). Sociaal kapitaal kan in kaart worden gebracht met behulp van de volgende indicatoren: kwaliteit van sociale relaties, groepslidmaatschap, wederkerigheid en inzet voor de gemeenschap, formele en informele netwerken, normen en vertrouwen.

Demografische ontwikkelingen omvat de ontwikkelingen met betrekking tot de bevolking. Op het platteland zijn drie belangrijke demografische ontwikkelingen te zien: afname van de bevolking (daarmee samenhangend het thema 'krimp'), ontgroening en vergrijzing. De omvang van de plattelandsbevolking, ten opzichte van de totale bevolking, is met 9% afgenomen, van 43% naar 34%. In Nederland neemt sinds 1990 de groene druk af en de grijze druk toe. Op het platteland uit zich dat met name in een forse daling van de bevolking van 20-34 jaar en een forse toename van de leeftijdscategorie van 55-64 jaar. Het fenomeen krimp is een echte plattelandsaangelegenheid en een ontwikkeling die met name vanaf 2025 plattelandsgemeenten parten gaat spelen.

Leefbaarheid omvat de mate waarin de sociale en fysieke leefomgeving aan de normen en waarden van de bewoners en gebruikers van het landelijk gebied voldoen (Smaal et al, 2005). Het is een

containerbegrip dat alle aspecten omvat van de fysieke en sociale omgeving van het individu in relatie tot zijn omgeving. Indicatoren in het onderzoek zijn wonen, veiligheid, voorzieningen en verwachtingen van toekomstige ontwikkelingen met betrekking tot het dorp.

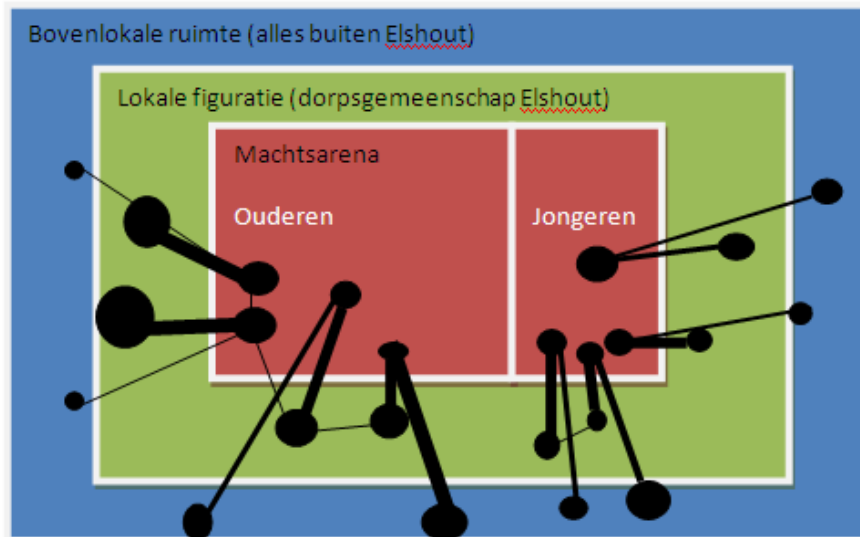
De gevestigden en buitenstaanders-theorie, en de actualisatie door Hogenstijn en Middelkoop (2008) daarvan, heeft een hulpmiddel geboden om de pijler sociaal kapitaal in een micro-omgeving (het dorp) te verkennen. Centrale begrippen uit deze theorie zijn macht, wederzijdse afhankelijkheid en dynamiek. De nadruk ligt hierbij op processen, niet op structuren. Het centrale onderwerp van deze sociologie kan omschreven worden als de connecties tussen macht, gedrag, emotie en kennis bekeken vanuit een langetermijnperspectief (Hogestijn en Middelkoop, 2008, p. 28). De theorie werkt vanuit conflictsituaties van een bepaalde lokale figuratie, een netwerk van wederzijds afhankelijke personen, op lokaal niveau. Het onderzoek in Elshout fixeert zich op het sociaal kapitaal van dit dorp met als actoren een groep ouderen en een groep jongeren, en niet op een specifieke vooraf bekend zijnde conflictsituatie. Toch is de theorie van Elias en Scotson geschikt. Een jongere en een oudere generatie in een hechte dorpsgemeenschap voegen ieder op een geheel eigen wijze iets toe aan deze gemeenschap. Om hier inzicht in te krijgen is de benadering van de betreffende gemeenschap op micro-niveau, zoals in Elias' onderzoek, van toegevoegde waarde. De roddels, stigmatisering en macht, allen belangrijke thema's in Elias' zijn verhaal, zijn juist heel goed te bekijken in een hechte dorpsgemeenschap, zoals die in Elshout. De vertaalslag van het werk van Elias geeft in dit onderzoek de inhoud van het begrip sociaal kapitaal vorm. Sociaal kapitaal is in het onderzoek het begrip waar de meeste nadruk op ligt bij het bekijken van de samenhang met demografische ontwikkelingen en leefbaarheid.. Het model van Hogenstijn en Middelkoop om conflictsituaties in kaart te brengen is aangepast voor de toepassing in het kader van dit onderzoek: het model voor Analyse van Dynamiek op de Machtsbalans in Dorpen (ADMD-model). In dit model staan ouderen en jongeren als twee componenten, actoren, in de machtsarena van de lokale figuratie, in dit geval de dorpsgemeenschap van Elshout. De buitenste rand van het rechthoekige model vormt de bovenlokale ruimte en geeft de netwerken buiten Elshout weer van de actoren, zie het model op de volgende pagina. Het model maakt het mogelijk om in te zoomen op de gemeenschap en inzicht te krijgen in wat jongeren en ouderen in dit specifieke ruimtelijke kader aan het sociale leven toevoegen en dit vervolgens in één beeld weer te geven. Het model is niet de enige input voor het conceptueel model. Er zijn ook gegevens over demografische ontwikkelingen en de fysieke omgeving verzameld, om zo de samenhang tussen de pijlers van het conceptueel model in kaart te brengen.

Het verzamelen en analyseren van de data heeft plaatsgevonden door het interviewen van individuen van twee focusgroepen in een Noord-Brabants dorp. Vier jongeren en vier ouderen uit Elshout, een dorp van 1553 inwoners, zijn bevestigd over de indicatoren behorende bij de drie pijlers van het onderzoek. Er is bewust voor de jongeren (20+) en ouderen (65+) gekozen, omdat dit beide 'aandachtsgroepen' vormen voor beleidsmakers wanneer het ontwikkelingen in kleine kernen betreft. Jongeren verlaten namelijk het platteland, waardoor de verhouding ouderen-jongeren uit balans raakt en dorpen vergrijzen. De case-study leidt tot de volgende inzichten met betrekking tot de indicatoren:

- Ouderen hebben in Elshout meer macht dan de jongeren (zie de verdeling binnen de machtsarena)
- Ouderen hebben een sterkere lokale figuratie;
- De figuratie van de ouderen is meer gericht op de gemeenschap, die van de jongeren meer op het individu;
- Zowel bij de jongeren als de ouderen is er binnen de club respondenten één respondent die wat meer buiten de groep valt. In beide gevallen hebben die respondenten ook een meer verspreide figuratie in de bovenlokale ruimte;
- De figuratie in de bovenlokale ruimte is bij beide groepen respondenten redelijk beperkt; bij ouderen is de spreiding groter dan bij jongeren, echter is bij de jongeren het contact met de netwerken intensiever.

- Jongeren en ouderen hebben in deze casus geen gedeelde netwerken in hun lokale figuratie. Ouderen onderling hebben wel netwerken die met elkaar verbonden zijn, bij de jongeren is dat maar bij twee respondenten van toepassing.
- Eén oudere en één jongere staan relatief dicht bij elkaar in de machtsarena. De standpunten die zij hebben met betrekking tot de indicatoren komen veel met elkaar overeen.

Het leidt tot het volgende ADMD-model:

ADMD-model

De punten in de machtsarena representeren iedere respondent. Hoe groter het bolletje, hoe meer invloed de persoon heeft op de groep op zich. De dikte van de lijn staat voor de intensiteit van het netwerk: hoe dikker, hoe intensiever het contact met de netwerken. De lengte van de lijn (buiten de machtsarena) staat binnen de lokale figuratie voor de spreiding (hoe korter hoe dicht bij persoonlijk leven, hoe langer hoe meer verbonden met de gemeenschap) van het netwerk en binnen de bovenlokale ruimte hoe dicht bij de lokale figuratie, hoe dicht bij de omgeving van het dorp. Aan het uiteinde van iedere lijn zit een bolletje, dit staat voor de grootte van het netwerk van de respondent. De lijnen tussen de bolletjes laat een eventuele verbinding van netwerken zien.

Met betrekking tot de demografische ontwikkelingen, kan gesteld worden dat er in Elshout geen sprake is van demografische krimp en dat ontgroening en vergrijzing in verhouding tot de gemiddelde cijfers van Nederland in zeer lichte mate van toepassing is. De demografische ontwikkelingen die landelijk het platteland en haar kernen parten speelt is in Elshout door de respondenten niet te bemerken. In tegendeel, in hun beleving neemt het aantal jongeren en kinderen juist toe en komen veel mensen ook weer terug naar hun geboortegrond op middelbare leeftijd. Met betrekking tot leefbaarheid laat de fysieke omgeving van Elshout volgens de respondenten, op de indicatoren wonen en voorzieningen te wensen over.

Met het inzicht in het sociaal kapitaal, de demografische ontwikkelingen en leefbaarheid met behulp van de indicatoren, kunnen de volgende uitspraken worden gedaan met betrekking tot het conceptueel model toegepast in deze case-study en dus met betrekking tot de centrale vraag:

- Deze casus toont met name samenhang tussen de begrippen sociaal kapitaal en leefbaarheid. De drie demografische ontwikkelingen, zoals besproken in hoofdstuk 2, spelen in Elshout nauwelijks een rol. Echter wordt hier niet beweerd dat deze ontwikkelingen geen effect hebben op de sociale structuur van een dorp, mocht een bepaald demografische ontwikkeling een duidelijke rol spelen in een dorp, dan is de samenhang wel zichtbaar. Bijvoorbeeld: wanneer jongeren wegtrekken, zullen bepaalde voorzieningen niet meer levensvatbaar zijn, denk aan een basisschool. In dat geval verdwijnt er een sociale

-
- De fysieke omgeving (die samen met de sociale omgeving de 'leefbaarheid' vormt, heeft in dit dorp niet veel te bieden, echter heeft dit nauwelijks een negatief effect op de mate waarin de leefomgeving aan de normen en waarden van de bewoners en gebruikers, in dit geval jongeren en ouderen, van Elshout voldoet. Mobiliteit speelt hierin een belangrijke rol.
 - De sociale omgeving heeft een positief effect op het welbevinden van de bewoners en gebruikers met betrekking tot hun leefomgeving. Vele contacten, trots, duidelijke normen en waarden en inzet voor de gemeenschap zijn waarden die belangrijk worden gevonden.
 - De leefbaarheid is op basis van fysieke kenmerken dan misschien minder goed gefundeerd, maar de sociale leefomgeving maakt dit minder zichtbaar/merkbaar. Machthebbers van het dorp hebben daar een aandeel in, door hun kartrekkersrol.

De leefbaarheid van Elshout is goed te noemen. De enige negatieve zaken die genoemd worden: gebrek aan een passende woningvoorraad voor jongeren en ouderen, beïnvloeden de sociale leefomgeving negatief. Het zou er voor kunnen zorgen dat jongeren wegtrekken of niet terug (kunnen) komen en dat ouderen ook op den duur uit het dorp moeten vertrekken en huizen achterlaten die geen jongere kan betalen. Hierdoor kan vergrijzing/ontgroening en zelfs krimp wel een rol gaan spelen en daarmee de sociale leefomgeving negatief beïnvloeden. Het maakt duidelijk dat de relatie tussen sociaal kapitaal, demografische ontwikkelingen en leefbaarheid op meerdere manieren voor een kern kan gelden en dat het een dynamisch proces is. De samenhang van het conceptueel model bekijken is dus van toegevoegde waarde om de processen inzichtelijk te houden en te bewaken. Een focus op slechts één van de drie onderdelen maakt beleidsmakers wellicht blind voor de effecten op de langere termijn op een gemeenschap. Het conceptueel model van dit onderzoek maakt op een eenvoudige en effectieve manier inzichtelijk of een dorp in een neerwaartse of opwaartse spiraal zit op het gebied van de fysieke en sociale leefomgeving, waarbij het ADMD-model een tool is om de actuele situatie van de sociale omgeving van een dorp concreet in kaart te brengen. Hiermee is een bijdrage geleverd aan de algehele doelstelling van dit onderzoek.

Een kritische reflectie op het onderzoek beschrijft dat er vanuit een persoonlijke motivatie is gekozen voor de theorie van socioloog Norbert Elias. Hoewel er geen sprake bleek te zijn van conflicten in de kern van de casus, is het gelukt om in aangepaste vorm de theorie in te zetten voor dit onderzoek. De theorie was echter beter tot zijn recht gekomen, mits er wel sprake zou zijn van conflicten tussen de betrokken focusgroepen. Echter heeft het doorzetten van het onderzoek met het gedachtegoed van Elias wel geleid tot een nieuwe interpretatie van de theorie en dat heeft een nieuw model opgeleverd dat in de toekomst praktisch toepasbaar is in kleine kernen.

Een kritisch punt is de uitwerking van het thema 'sociale processen'. Naar het idee van de auteur heeft dit niet de diepgang gekregen die gewenst was. Nader onderzoek, specifiek op deze processen in het landelijk gebied, is gewenst en dus een aanbeveling voor een vervolg.

De keuze voor deze focusgroepen was bewust gemaakt, maar hiermee is de bruikbaarheid van de uitkomsten wel beperkt. Het nadeel is namelijk dat de uitkomsten van het onderzoek moeilijk te generaliseren zijn, het nadeel van onderzoek op micro-niveau, en daarmee weinig zeggen over het dorp en alle inwoners in het algemeen. Een aanbeveling is om in de toekomst het conceptueel model in te zetten bij andere leeftijdscategorieën, zodat die ook op hetzelfde niveau in kaart gebracht worden.

Het analyseren van de data was een zeer intensief proces, waarbij de interpretatie van de auteur een grote rol speelde. Door consequent gegevens te verzamelen, analyseren en archiveren is geprobeerd dit zo nauwkeurig mogelijk te doen.

1 Inleiding

1.1 Projectkader

Sociaal kapitaal, demografische ontwikkelingen en leefbaarheid zijn de begrippen die centraal staan in dit onderzoek dat beoogt een bijdrage te leveren aan het inzichtelijk maken van de relatie tussen deze begrippen en het effect van de samenhang op de leefbaarheid van een Noord-Brabants dorp. Het buitengebied en de kleine kernen in Nederland, en dan met name de vitaliteit ervan, staan hoog op de politieke agenda. Diverse beleidsplannen en wetten, denk aan Agenda voor een Vitaal Platteland (ministerie LNV, 2004), de in 2002 aangenomen Reconstructiewet en op meer lokale schaal de Integrale DorpsOntwikkelingsPlannen (IDOP), vormen slechts een kleine afspiegeling van recente pogingen van overheden om vat te krijgen op allerlei demografische ontwikkelingen die het landelijk gebied van Nederland dreigen te verpauperen.

Het landelijk gebied verandert namelijk. De landbouw is niet meer de belangrijkste economische drager van het buitengebied en de plattelandssamenleving is veranderd van een productie- naar een consumptiemaatschappij. Er is sprake van bevolkingskrimp (Pellenbarg en Embregts, 2010), vergrijzing, ontgroening en kleiner wordende huishoudens. Dat betekent dat er uitdagingen zijn, juist voor dit platteland. De Agenda voor een Vitaal Platteland onderkent dit en verwoordt het als volgt: *“Het platteland gaat het kabinet aan het hart. Het beslaat ongeveer 80% van de oppervlakte en herbergt bijna 40% van de inwoners van Nederland (...) Dat wordt onderstreept door het besluit van het kabinet om zelfs bij het huidige economische tij 700 miljoen euro extra te investeren. (...) Maar voor een vitaal platteland is meer nodig dan een forse financiële injectie. De vitaliteit van een gebied wordt bepaald door een bloeiende economie, goede woonomstandigheden, een levendige sociale structuur en een sterke identiteit (...)”* (Ministerie LNV, 2004, p.3). De sociale structuur, en daarmee samenhangend de sociale cohesie, speelt een belangrijke rol bij de vitaliteit van het platteland en is dus ook onderdeel van de ambities van de overheid. In het rapport *Betrekkelijke betrokkenheid* (Schnabel en de Hart, 2008, p. 11-12) wordt hierover het volgende vermeld: *(...) maar in het maatschappelijke en politieke debat wordt zelden gesproken over de gemeten sociale cohesie en des te meer over de mate van sociale cohesie, en dan vooral over het gebrek eraan. (...) In zekere zin heeft de vraag naar de oorzaken, achtergronden en gevolgen van maatschappelijke veranderingen ook met zich meegebracht dat er steeds meer belangstelling begon te komen voor de vraag wat mensen onderling bindt, hoe die bindingen tot stand komen en ook hoe die weer sterker of zwakker kunnen worden.”* Dit rapport geeft aan dat sociale cohesie geen normatief begrip moet blijven, maar dat er behoefte is aan meer inzicht in sociale relaties en machtsverhoudingen, zodat ook daadwerkelijk gestreefd, en wellicht gestuurd, kan worden naar een *levendige sociale structuur en een sterke identiteit*.

Vanuit deze visie zijn op allerlei schaalniveaus binnen het overheidswezen plannen en projecten opgestart. In de provincie Noord-Brabant worden deze plannen en projecten uitgevoerd in het kader van de reconstructie. Er wordt hard gewerkt aan het economisch en ecologisch kapitaal van Brabant. Intensieve veehouderijen worden verplaatst, recreatiefaciliteiten aangelegd, nieuwe natuur gerealiseerd en starterswoningen gebouwd. Heel praktisch en resultaatgericht, met ups en downs. Daarvoor zijn, op lokaal niveau, de zogenaamde IDOP's in het leven geroepen. Dorpen kunnen, met financiering van de overheid (SRE, 2010), dit instrument gebruiken om de huidige leefbaarheidssituatie in kaart te (laten) brengen en gewenste ontwikkelingen voor de toekomst te formuleren. Kijkend naar een aantal van deze IDOP's valt op dat de term 'sociale cohesie' overal voorkomt, maar dat nergens toegelicht wordt wat hierin de gewenste ontwikkelingen zijn en hoe die vorm gegeven worden, precies het probleem dat het rapport *Betrekkelijke betrokkenheid* (Schnabel en de Hart, 2008) aankaart. Nu worden vooral de problemen weergegeven, zoals: de jeugd trekt weg,

verenigingen hebben moeite hun ledenbestand op peil te houden, er zijn minder vrijwilligers, er zijn te weinig plekken voor inwoners om elkaar te kunnen ontmoeten en de zogenaamde import integreert moeizaam. *Sociale Participatie in Noord Brabant* (Bosch en van Daal, 2004, p.31) beschrijft dat het significante verschil tussen dorpingen en stedelingen als het gaat om betrokkenheid bij de buurt is verdwenen. Het platteland gaat meer en meer op de stad lijken waar het sociale contacten en buurtparticipatie betreft en er zijn steeds minder mensen actief in de buurt.

De term leefbaarheid zegt iets over voorzieningenniveau en woningbehoefte in een kern, maar zou ook (meer) in moeten gaan op die hulpmiddelen die in een gemeenschap aanwezig zijn om de sociale organisatie vorm te geven (Van den Broucke, n.d.), het zogenaamd sociaal kapitaal. Sociaal kapitaal is niet te financieren en niet makkelijk op landelijk of provinciaal niveau te reguleren. Iedere micro-omgeving heeft een specifieke sociale situatie, met specifieke sociale relaties en een specifieke machtsbalans, die beïnvloed wordt door de meso – of macro-omgeving en tijd (Whitehead, 2007 en Pike et al, 2008). Het is een dynamisch proces dat draait om de actoren en de onderlinge machtsverhoudingen en dat kun je niet verplaatsen, aanleggen, realiseren of bouwen. Om als overheid op een effectieve manier te ‘investeren’ in sociaal kapitaal is meer kennis nodig over de sociale relaties, machtsbalansen en hun effecten op een kleine kern, omdat dat wellicht kan leiden tot input voor beleid om om te kunnen gaan met de demografische ontwikkelingen die het platteland op dit moment bedreigen. Er zijn handvaten nodig voor beleidsmakers om de (h)erkende uitdaging met betrekking tot veranderingen van het sociaal kapitaal in kleine kernen om te gaan. Maar vooral is het nodig dat er meer zicht komt op sociaal kapitaal: wie zijn de inwoners en wat beweegt hen sociaal?

Dit projectkader maakt duidelijk dat er uitdagingen zijn die nog nader onderzocht moeten worden. Om aan te geven waaraan dit onderzoek een bijdrage wil leveren, wordt in de volgende paragraaf de doelstelling besproken.

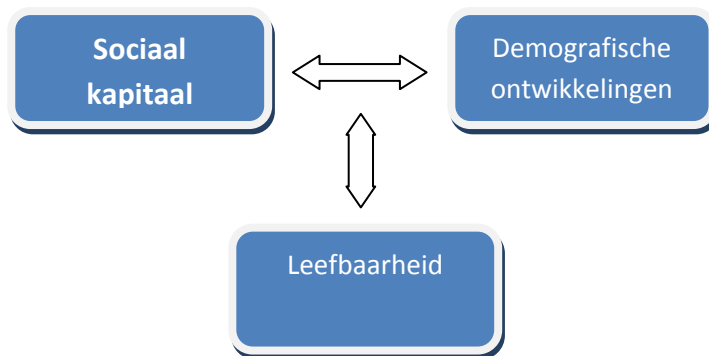
1.2 Doelstelling, vraagstelling en begrippen verheldering

1.2.1 De doelstelling

Uit het projectkader kan afgeleid worden dat er meer inzicht gewenst is in sociaal kapitaal en wat de rol van dit specifieke kapitaal is met betrekking tot de vitaliteit van de kleine kern. Het vraagt om een nadere bestudering van achtergronden en oorzaken met betrekking tot dit thema. De doelstelling is dan ook:

Het doel van het onderzoek is het leveren van een bijdrage aan het verkrijgen van inzicht in de werking en rol van sociaal kapitaal met betrekking tot de leefbaarheid van kleine kernen in de provincie Noord-Brabant, door een analyse te maken van (een deel van) het sociaal kapitaal en de demografische ontwikkelingen die in dorpen een rol spelen en de samenhang daartussen in relatie tot leefbaarheid.

Meer inzicht in de samenhang tussen sociaal kapitaal, demografische ontwikkelingen en leefbaarheid kan leiden tot input voor beleid op lokaal niveau met betrekking tot sociale cohesie. In dit onderzoek is het als volgt conceptueel weer te geven:

Figuur 1.1 Conceptueel model

Het model laat zien dat sociaal kapitaal en demografische ontwikkelingen leefbaarheid voeden en dat leefbaarheid sociaal kapitaal en demografische ontwikkelingen voedt. Het onderzoek gaat dus uit van een relatie tussen die drie en beoogt deze relatie weer te geven, bij dit onderzoek ligt de nadruk op de rol van sociaal kapitaal in dit verband.

Om deze relatie te kijken, is er gekozen voor een case-study in het Noord-Brabantse dorp Elshout. Het dorp is gelegen tussen 's-Hertogenbosch en Waalwijk en telt 1553 inwoners.

1.2.2 De vraagstelling

Om de doelstelling van het onderzoek te behalen zijn er centrale vragen en deelvragen opgesteld. Deze zijn als volgt:

Centrale vraag

Wat is, in de huidige plattelandssamenleving, de rol van het sociaal kapitaal bij de leefbaarheid van de kleine kern Elshout (Noord-Brabant), gekeken naar een groep jongeren en ouderen en hoe is de samenhang met de demografische ontwikkelingen die in deze kern een rol spelen?

De keuze voor de focusgroepen is gebaseerd op de demografische ontwikkelingen die deel uit maken van dit onderzoek: ontgroening en vergrijzing. Dit staat voor het wegtrekken van jongeren van het platteland naar de stad en de daarmee samenhangende relatieve toename van het aantal ouderen. De twee groepen zijn 'aandachtsgroepen' in beleid waar het ontwikkelingen op het platteland betreft. Op deze manier wordt de koppeling tussen de pijlers van dit onderzoek ondersteund door de keuze in de focusgroepen.

De deelvragen, die bijdragen aan het beantwoorden van de centrale vraag en laten zien dat de nadruk van het onderzoek ligt op het onderdeel sociaal kapitaal van het conceptueel model, zijn als volgt geformuleerd:

Deelvragen

Allereerst moet er een goed beeld verkregen worden van de demografische ontwikkelingen op het platteland, zodat er een beeld ontstaat van de opbouw van de kern en de ontwikkelingen te vergelijken zijn met ontwikkelingen op 'plattelandsniveau'. De eerste deelvraag is dan ook:

- 1) *Welke demografische ontwikkelingen spelen er op het platteland en welke daarvan komen in Elshout tot uiting?*

Om een idee te krijgen hoe de sociale processen in beeld kunnen worden gebracht, moeten allereerst de relevante indicatoren onderscheiden worden en hoe die indicatoren er weer voor zorgen dat er een netwerk (figuratie) is in een kern. De focusgroepen zijn jongeren en ouderen in de kern.

- 2) *Wat zijn de elementen die sociaal kapitaal in kleine kernen vormgeeft en hoe leidt dat tot figuraties (netwerken van mensen)? Welke figuraties vormen jongeren en ouderen in de kern? En hoe geeft dat het sociaal kapitaal vorm in deze kleine kern?*

Na deelvraag 2 is inzicht verkregen in sociaal kapitaal an sich en in de volgende deelvraag zal dat gekoppeld worden aan het thema leefbaarheid. Eerst theoretisch en daarna weer toegepast op de onderzoeksobjecten.

- 3) *Hoe draagt sociaal kapitaal bij aan de leefbaarheid van kleine kernen? In hoeverre is dat in Elshout het geval?*

Als er een beeld van sociaal kapitaal in relatie tot leefbaarheid is en door deelvraag 1 bekend is welke demografische ontwikkelingen van belang zijn, dan kan dit met elkaar in verband worden gebracht om te kijken of er inderdaad sprake is van een relatie tussen beide pijlers.

- 4) *Wat is de relatie tussen het sociale kapitaal van Elshout en de demografische ontwikkelingen die in de kern een rol spelen?*

Na deelvraag 1, 2, 3 en 4 zijn de theorieën en de praktische toepassing daarvan compleet wat betreft de onderwerpen uit deel a en b van het onderzoeksmodel. Hét moment dus om de resultaten met elkaar te gaan vergelijken en hier overeenkomsten en verschillen uit te halen, waarmee centrale inzichten en aanbevelingen worden geformuleerd.

In het onderzoek worden de focusgroepen apart bekeken, om bij deelvraag 5 pas te worden vergeleken. Het is niet wenselijk om de resultaten al eerder samen te laten komen, omdat dat er wellicht voor zorgt dat je ook alleen maar naar gemeenschappelijkheden gaat kijken. De laatste deelvraag is dan ook:

- 5) *Wat zijn de belangrijkste verschillen en overeenkomsten tussen jongeren en ouderen, gekeken naar sociaal kapitaal in relatie tot de leefbaarheid van de kern?*

1.2.3 Begrippenverheldering

De begrippen die centraal staan in dit onderzoek worden hieronder toegelicht. Om de begrippen operationeel te maken zijn ook de indicatoren aangegeven die in het empirisch gedeelte van het onderzoek bekeken gaan worden.

Sociaal kapitaal: Sociaal kapitaal kan algemeen omschreven worden als ‘de hulpmiddelen die in een gemeenschap aanwezig zijn om de gezins- en sociale organisatie vorm te geven’. Deze hulpmiddelen vinden hun voedingsbodemp in acties zoals gemeenschapsactiviteiten, sociale steun en participatie: acties dus die bedoeld zijn om individuen te helpen, maar die zich ontwikkelen in relatie met anderen. Dit onderzoek focust zich op een groep jongeren en een groep ouderen. Sleutelementen van sociaal kapitaal die vaak ook als indicatoren gebruikt worden, zijn de kwaliteit van sociale relaties, groepslidmaatschap, formele en informele netwerken, gedeelde normen, vertrouwen, wederkerigheid en inzet voor de gemeenschap en levensbeschouwelijk betrokkenheid (Van den Broucke, n.d.).

Leefbaarheid: is de mate waarin de sociale en fysieke leefomgeving aan de normen en waarden van de bewoners en gebruikers van het landelijk gebied voldoet (Smaal et al., 2005, p.13). Gekozen

indicatoren: wonen, voorzieningen en sociale veiligheid (Steenbekkers et al., 2006). Wanneer er gesproken wordt over sociale omgeving en fysieke omgeving refereert de auteur aan leefbaarheid in de zin van het sociaal kapitaal van de dorpsgemeenschap respectievelijk leefbaarheid in de zin van voorzieningen en bebouwde omgeving.

Demografische ontwikkelingen: Ontwikkelingen met betrekking tot de bevolking, met name gericht op bevolkingsgrootte en –druk, migratie en vitale statistiek (geboorten, burgerlijke staat, sterftcijfer, etc.). (Brittanica, 2010). Gekozen indicatoren: ontgroening en vergrijzing (wegtrekken van jongeren van platteland naar stad respectievelijk de relatieve toename van het aantal ouderen op het platteland) en bevolkingsomvang (krimp).

Figuraties: zich voortdurend ontwikkelende netwerken van mensen die wederzijds afhankelijk zijn. (Hogenstijn en Middelkoop, 2008, p. 28). Gekozen indicatoren: een groep jongeren en een groep ouderen. Onder dit begrip valt ook de positie van iedere component ten opzichte van elkaar. Het gaat hier dus om de machtsbalans van twee groepen in dezelfde lokale figuratie.

1.2.4 Maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie

Maatschappelijke relevantie

Het onderzoek beoogt een bijdrage te leveren voor de visie- en beleidsvorming van gemeenten met kleine kernen met betrekking tot de ‘zachte kant’ van leefbaarheid, het sociaal kapitaal, in relatie tot demografische ontwikkelingen. Er wordt hierbij gekeken naar de demografische ontwikkelingen die met name op het platteland een rol spelen, zoals vergrijzing, krimp en ontgroening. Beleidsmakers in Noord-Brabant zouden input kunnen krijgen voor het beleid met betrekking tot sociaal kapitaal. Het onderzoek lost niet de leefbaarheids-problematiek van het platteland op, maar beoogt wel door middel van een case study een specifieke situatie te beschrijven om hiermee begrip te krijgen voor het belang van sociaal onderzoek op dit micro-niveau.

Wetenschappelijke relevantie

Wetenschappelijke aandacht voor de relatie tussen sociaal kapitaal, demografische ontwikkelingen en leefbaarheid is tot nu toe beperkt gebleven. Wetenschappelijke uiteenzettingen zijn met name gericht op steeds één van de thema's, waarbij de samenhang niet aanbod komt. Met name het thema sociaal kapitaal is al door diverse wetenschappers gedefinieerd en gemodelleerd, echter van een integratie met de andere begrippen is geen sprake en al helemaal niet met het dorp als decor. Daarnaast zijn aantallen voorzieningen, woningen en demografische gegevens heel zichtbaar/meetbaar. Sociaal kapitaal is nog allesbehalve meetbaar. Dit zorgt voor een blinde vlek in kennis over (een deel van) het systeem van de (plattelands)samenleving. Het bekijken van de samenhang tussen de begrippen, kan wellicht verschillen en overeenkomsten tussen gemeenschappen helpen verklaren.

Het onderzoek beoogt dan ook een instrument te ontwikkelen die de samenhang van sociaal kapitaal, demografische ontwikkelingen en leefbaarheid handen en voeten geeft. De gevestigden-buitenstaanders theorie van Norbert Elias, toegelicht in hoofdstuk 3, biedt hiervoor een benaderingswijze die helpt om het instrument vorm te geven, namelijk een analyse van de begrippen op micro-niveau. Concreet betekent dit dat het instrument, beïnvloedt door de theorie van Elias, maar vertaalt naar de situatie in een Noord-Brabants dorp in het vervolg ingezet kan worden wanneer men op micro-niveau wil onderzoeken hoe het staat met de leefbaarheid van een kern en hoe sociaal kapitaal en demografische ontwikkelingen die beïnvloeden.

1.3 Werkwijze

Het onderzoek bestaat uit vier fasen, namelijk: opzetten van het theoretisch kader, verzamelen van data, het analyseren van de data en het schrijven van het rapport.

Voor de eerste fase heeft een literatuurstudie plaatsgevonden van de relevante literatuur in het kader van het onderwerp van dit onderzoek. De tweede en derde fase van het onderzoek vormen de empirische basis van het onderzoeksrapport. Het dorp Elshout is, vanuit persoonlijke interesse van de auteur, gekozen tot casus voor de studie. Voor fase twee zijn drie methoden van data-verzameling ingezet: gesprek met een stakeholder, semi-gestructureerde interviews met de focusgroepen en deelname aan een wijkgesprek van de gemeente. Hieronder wordt voor fase twee toegelicht wat de werkwijze is geweest.

Gesprek met stakeholder

Om gevoel te krijgen voor leefbaarheidsvraagstukken, de theorie van Elias en de toepassing ervan in de praktijk, heeft er op 18 mei j.l. een gesprek plaatsgevonden met Dhr. Gerhard Geerken en Dhr. Sjaak Cox van PON Brabant. Het PON is een kennisinstituut voor sociaal-culturele vraagstukken in Noord-Brabant en is gevestigd in Tilburg. Als voorbereiding hebben Dhr. Geerken en Dhr. Cox het onderzoeksplan ontvangen en tijdens het gesprek is dit doorgenomen. Zij hebben het plan, en dan met name de uitvoering ervan, voorzien van nuttige adviezen. Zij hebben een rol gespeeld in de afbakening van het onderzoek op de twee focusgroepen en relevante literatuur meegegeven.

Semi-gestructureerde interviews met focusgroepen

Een groep jongeren en een groep ouderen vormen de focusgroepen van het onderzoek. Er is bewust voor de jongeren (20+) en ouderen (65+) gekozen, omdat dit beide 'aandachtsgroepen' vormen voor beleidsmakers wanneer het ontwikkelingen in kleine kernen betreft. Jongeren verlaten namelijk het platteland, waardoor de verhouding ouderen-jongeren uit balans raakt en dorpen vergrijzen. Ouderen en jongeren spreken met betrekking tot het onderzoeksonderwerp maakt het mogelijk om de perceptie van 'aandachtsgroepen' op de leefbaarheid van het dorp in beeld te brengen. Een belangrijke vereiste aan de groepen, gebaseerd op het theoretisch kader, is dat de personen een figuratie met elkaar vormen, oftewel dat zij daadwerkelijk in elkaars sociale netwerk zitten. Op deze manier kan een netwerk binnen een sociale figuratie in kaart worden gebracht. Voor de jongerengroep zijn een viertal vrouwen van de vriendinnenclub 'Hendig Zat' bereid gevonden om mee te werken. Deze club bestaat uit een tiental vrouwen van 25+, waarvan er nog vijf in Elshout wonen. Vier hiervan zijn geïnterviewd, omdat de vijfde persoon de auteur zelf is. Wat betreft de achtergrond van de groep: de vriendinnen wonen allen hun hele leven in Elshout. Twee van de vier respondenten zijn getrouwd, twee wonen samen. Eén van de respondenten heeft één kind, twee van de respondenten hebben twee kinderen en één van de respondenten heeft geen kinderen. Alle respondenten beschikken over een koophuis in het dorp, waarvan drie eengezinswoningen en één vrijstaande woning, voor allen is het hun eerste eigen woning. Beroepen van deze respondenten vallen onder de categorie zorg: schoonheidsspecialiste, verpleegkundige en kraamverzorgster. Daarnaast is één van de respondenten zelfstandig ondernemster binnen een familiebedrijf. Het opleidingsniveau varieert: vwo, mbo en hbo.

Toen is er gezocht naar een groepje ouderen, ook weer vrouwen en ook weer vriendinnen van elkaar. Het groepje dat hiervoor benaderd is, zijn vriendinnen die in d'n Elshof, de ouderensociëteit van Elshout, vrijwilligerswerk doen. Het zijn vier vrouwen in de leeftijd van 65 tot 74 jaar uit het dorp. Twee van de respondenten wonen al heel hun leven in Elshout, één respondent 30 jaar en één respondent 50 jaar. Drie respondenten zijn getrouwd, één respondent woont samen. Twee van de respondenten hebben vier kinderen en één van de respondenten heeft twee kinderen, één respondent heeft geen kinderen. Alle respondenten beschikken over een koophuis in het dorp, waarvan één eengezinswoning en drie vrijstaande woningen. (Voormalige) beroepen van deze respondenten zijn huismoeder, tuinder, bakker en verpleegkundige.

Met iedere persoon van de groepjes is individueel een gesprek gevoerd. In een kort tijdsbestek, één weekend, is dit met de vriendinnen gedaan, om zo onderlinge gesprekken tussen de jongeren over het gesprek tot het minimum te beperken en anderhalve week later met de ouderen. De gesprekken zijn gevoerd aan de hand van een semi-gestructureerd interview (zie bijlage 1 en 2: Interviewvragen). Het interview is voorbereid door middel van het opstellen van vragen aan de hand van de vastgestelde indicatoren, de methoden uit het boek van Hogenstijn en Middelkoop (2008) en van Elias en Scotson (1965). De setting was zo informeel mogelijk, zodat de respondenten zich op hun gemak konden voelen. Daartoe vonden de interviews bij de respondenten thuis plaats. Tijdens de vraaggesprekken zijn notities gemaakt en ieder gesprek is opgenomen, waarna het getranscribeerd is. Omdat het interview persoonlijk was, met wellicht gevoelige informatie, hebben alle respondenten het interview uitgewerkt terug gehad. Op deze manier hadden zij een kans om de informatie te controleren en aan te vullen. Eén respondent heeft het interview met een kleine wijziging teruggegeven. Voorafgaand aan het interview is aan alle respondenten anonimiteit beloofd.

Wijkgesprek

14 juni j.l. was er in het gemeenschapshuis van Elshout een zogenaamd 'wijkgesprek'. Eens per jaar komen de wethouders van de gemeente naar iedere kern/wijk om een gesprek met de bewoners aan te gaan over wat er allemaal speelt in de gemeenschap. De informatie die hier is opgedaan heeft met name geleid tot beter inzicht in de context waarin de gemeenschap zich bevindt.

In de derde fase is er overgegaan op analyse van de data. De uitwerkingen van de interviews zijn naast elkaar gelegd en per thema is gekeken wat daarop en op welke manier hierop geantwoord is en hoe dat vervolgens te koppelen is met het conceptueel model. Per thema is aangegeven wat de interpretatie van de antwoorden is, waarin steeds duidelijk moet worden wat het 'groepsidee' met betrekking tot dat thema is, maar ook wat eventuele individuele ideeën over dat thema zijn. In verband met de anonimiteit worden hierbij geen namen genoemd.

Tot slot, in de vierde fase van het onderzoek, zijn het theoretisch kader en de resultaten van de empirische fase uitgewerkt tot een onderzoeksrapport.

1.4 Leeswijzer

De opbouw van het rapport is als volgt: in het volgende hoofdstuk volgt het theoretisch kader met een beschrijving van de drie pijlers van dit onderzoek: sociaal kapitaal, demografische ontwikkelingen en leefbaarheid en in hoofdstuk drie kan men een beschrijving vinden van de gevestigden-buitenstaanders theorie inclusief een vertaalslag naar een bruikbaar model hiervan voor het onderzoek. Vervolgens volgt in hoofdstuk vier de uitwerking van de onderzoekscasus met een beknopte beschrijving van het dorp Elshout en de informatie per focusgroep met betrekking tot de indicatoren. De conclusies met betrekking tot het conceptueel model van het onderzoek volgt in hoofdstuk vijf, waarna in hoofdstuk zes een korte, kritische reflectie op het onderzoek wordt besproken.

2 Sociaal kapitaal – demografische ontwikkelingen – leefbaarheid

Het onderzoek beoogt een uitspraak te doen over het verband tussen leefbaarheid, sociaal kapitaal en demografische ontwikkelingen in het licht van een Noord-Brabantse plattelandskern met een focus op twee groepen. Om inzicht te krijgen in de ontwikkelingen op dit microniveau is het belangrijk om een referentiekader op landelijk niveau te kennen. Demografische ontwikkelingen, leefbaarheid en sociale processen op het Nederlandse platteland worden in dit hoofdstuk inzichtelijk gemaakt.

2.1 Demografische ontwikkelingen in het landelijk gebied

Drie demografische ontwikkelingen spelen expliciet op het platteland een grote rol: afnemende omvang van de bevolking (krimp), ontgroening en vergrijzing. Deze drie ontwikkelingen worden hieronder kort besproken.

Afname omvang van de bevolking

De omvang van de plattelandsbevolking ten opzichte van de totale bevolking is met 9% afgenomen, van 43% in 1993 naar 34% in 2003 (Steenbekkers et al, 2006, p.34). De wereldbevolking groeit, maar in Europa neemt het aantal inwoners af. Zelfs Nederland, het dichtstbevolkte land van Europa, maakt zich druk over krimp. Welliswaar groeien bijna alle steden en hun ommeland, maar er ontstaan ook krimpregio's (Hospers, 2009, p. 34). Bevolkingsdaling is een relatief nieuw fenomeen in Nederland en staat sinds kort hoog op de politieke en bestuurlijke agenda. We kunnen niet alleen meer denken in termen van groei, maar moeten er rekening mee gaan houden dat in een toenemend aantal regio's in ons land de bevolking en ook het aantal huishoudens afneemt. Deze afname heeft voordelen, zoals lagere woningprijzen, minder congestie en ruimte voor groen. Toch kunnen ook negatieve gevolgen optreden, wanneer overheden en maatschappelijke partijen hun beleid niet tijdig aanpassen. Structurele krimp op regionale schaal zal, in combinatie met ontgroening en vergrijzing, gevolgen hebben voor terreinen als wonen, ruimte, onderwijs, zorg- en welzijnsvoorzieningen en werk. Het is daarom van belang dat de gemeenten en maatschappelijke organisaties in de regio's waar de bevolking nu al afneemt tijdig hun maatregelen nemen. Krimp uit zich met name door: Een daling van inwoners in plattelandsgemeenten en groei in omliggende grotere steden en door groeiende regiocentra te midden van krimpende kleinere kernen in (krimp)gemeenten. Hierdoor kunnen er binnen een gemeente grote verschillen ontstaan tussen de centrumstad en de omliggende kernen. Tot slot ontstaan er toenemende verschillen tussen de bevolking in stedelijke en landelijke gebieden. In verband met aanwezige werkgelegenheid en scholingsmogelijkheden vertrekken de jongeren en hoogopgeleiden uit krimpregio's naar de stedelijke gebieden, de zogenaamde 'braindrain' (VROM, 2009, p. 6&11).

Ontgroening en vergrijzing

In een aantal plattelandsgebieden is sprake van ontgroening. De jongeren trekken weg om te gaan studeren of omdat ze geen passend werk kunnen vinden (Movisie, 2010). De ontgroening is de afgelopen tien jaren sterker voor de groep jongvolwassenen (20-34 jaar) op het platteland dan in de steden. Wel wonen er op het platteland naar verhouding meer kinderen en jongeren in de leeftijd van 0-19 jaar.

De demografische oorzaken van vergrijzing zijn al jaren bekend. De levensverwachting neemt toe, vrouwen krijgen minder kinderen, mede door het gestegen opleidingspeil. En de mensen uit de geboortegolf na de Tweede Wereldoorlog bereiken de pensioengerechtigde leeftijd. De vergrijzing is structureel. De verhouding tussen ouderen en werkenden zal niet afnemen na sterfte van de babyboomgeneratie, vanwege de hogere levensverwachting en de ontgroening (Van den Brink en Heemskerk, 2006, p. 17). De vergrijzing zal op het platteland in de toekomst flink gaan toenemen. Dit

blijkt uit de relatief sterke toename van de jongste ouderenpopulatie (15-64 jaar) (Steenbekkers et al., 2006, p.33).

Geconcludeerd kan worden dat een afname van de bevolking, vergrijzing en ontgroening invloed heeft op de sociale structuur van het platteland. Het grijzer worden van de plattelandssamenleving en het afnemen van het aantal jongeren levert allerlei sociale vraagstukken op: wie zorgt er voor de ouderen? Kan de basisschool blijven bestaan? Oftewel: het is interessant om naar de sociale processen van deze veranderende samenleving te kijken.

2.2 Sociale processen op het platteland

De begrippen leefbaarheid en sociaal kapitaal worden vaak in stedelijke- versus plattelandscapitaal context besproken. Platteland en stad vormen ieder een decor voor uitspraken over de leefbaarheidssituatie, omdat zij zo sterk van elkaar zouden verschillen. Platteland en stad blijken dan twee ruimtelijke kaders te zijn waarbinnen een redelijk autonome sociale situatie te beschrijven valt. Van oudsher wordt aangenomen dat het platteland 'socialer' is, dat er meer sprake is van buurtbinding, saamhorigheidsgevoel en trots. De stad zou draaien om anonimiteit, om het praktische van wonen in een omgeving waar alles binnen handbereik is, maar waar men de eigen burens niet kent. Een stereotypering die niet erkend wordt door het Sociaal Cultureel Planbureau in hun rapport *Thuis op het platteland* (2006): *"Op sociaal terrein blijken de verschillen tussen landelijk en stedelijk gebied steeds kleiner te worden. Maar de verschillen zijn er nog wel."* Een aantal factoren zijn hierbij belangrijk: historie en grootte. Sociale relaties in dorpen bestaan vaak al veel langer dan die in de stad, omdat vaker dan in de stad generaties van een familie in een dorp blijven wonen. Hiermee is er bijna automatisch al een band met het dorp en met elkaar als je uit zo'n familie komt. Contacten zijn hierdoor dus hechter. Daarnaast is er de factor grootte: de ontmoetingskans van personen onderling is simpelweg door de grootte van een dorp (en hiermee het beperkte aantal voorzieningen en verenigingen) in vergelijking met een stad waarschijnlijker. Je ontmoet vaker dezelfde mensen en omdat die mensen dan ook vaak nog uit hetzelfde netwerk komen, kennen mensen elkaar onderling ook sneller, waardoor er een dichter netwerk ontstaat (Simon et al, 2007, p. 107). Factoren die volgens het rapport van het Sociaal Cultureel Planbureau (Simon et al, 2007, p. 107) erg blijken te verschillen zijn het ons-kent-ons-gevoel, binding met de woonomgeving, gemeenschappelijk verleden en relatie met burens, familie, vrienden en kennissen in de woonomgeving. De ontwikkeling van de sociale situatie op het platteland vormt een eigen ontwikkeling en is geen ontwikkeling met de stadse sociale situatie als eindpunt (Simon et al, 2007, p. 25).

De demografische ontwikkelingen die in paragraaf 2.1 besproken worden, schetsen ook een beeld van een veranderend platteland en laten zien dat onderwerpen, zoals krimp, plattelandsproblematiek is. Het bevestigt het idee dat de plattelandsgemeenschap zich op een eigen manier ontwikkelt, náást de ontwikkelingen in het stedelijk gebied. Het is niet mogelijk om dé sociale situatie van 'het platteland' of 'de stad' te beschrijven. Deze twee ruimtelijke kaders zijn te groot en te vaag en zouden enkel een aantal generaliserende uitspraken opleveren. Om het sociale proces op het platteland in beeld te krijgen op een meer verdiepende manier, zal casuïstisch te werk moeten worden gegaan. Gestandaardiseerde indicatoren kunnen per casus bekeken worden en kunnen het mogelijk maken om diverse casussen met elkaar te vergelijken.

Met het bekijken van het sociale proces van het platteland, oftewel in dit geval meer ingezoomd, het in kaart brengen van de sociale situatie van een kern, wordt er gekeken naar het sociaal kapitaal van een kern. Sociaal kapitaal is, zoals eerder beschreven, de hulpmiddelen die in een gemeenschap aanwezig zijn om de gezins- en sociale organisatie vorm te geven. Deze hulpmiddelen vinden hun voedingsbodem in acties, zoals gemeenschapsactiviteiten, sociale steun en participatie. Sleutelementen van sociaal kapitaal, die vaak ook als indicatoren gebruikt worden, zijn de kwaliteit

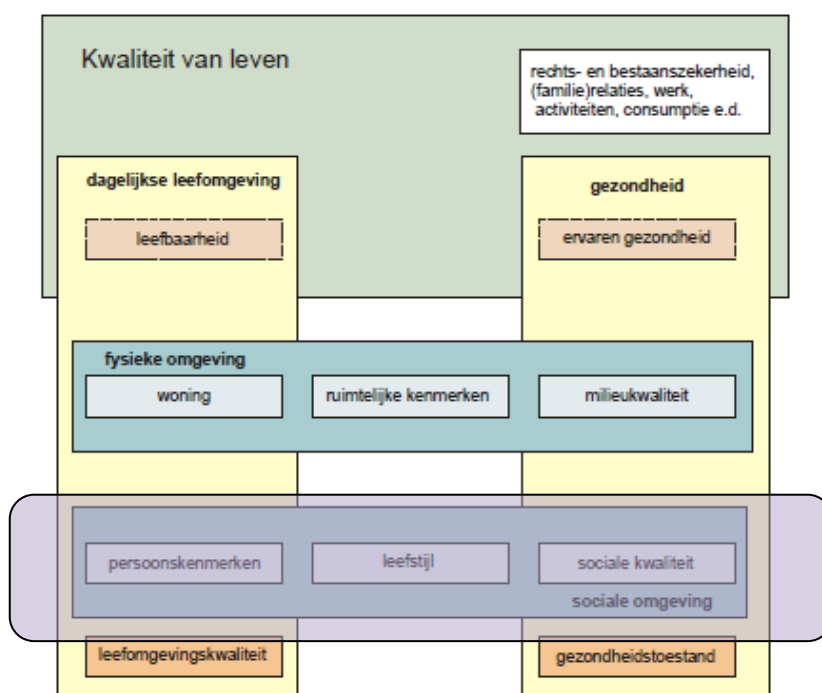
van sociale relaties, groepslidmaatschap, formele en informele netwerken, gedeelde normen, vertrouwen, wederkerigheid en inzet voor de gemeenschap (Van den Broucke, n.d.). Deze benadering van Van de Broucke komt overeen met die van Pike et al. in het boek *Local and Regional Development* uit 2008. Zij beschrijven het volgende: “..the concept of social capital boils down to networks, norms and trust” (p. 92). Om ervoor te zorgen dat sociaal kapitaal een positieve bijdrage levert aan een regio, of in dit geval kern, komen Pike et al. met de termen ‘binden, overbruggen en linken’. Binden is het ontstaan van een netwerk van mensen die voor hun gevoel eenzelfde identiteit hebben. Overbruggen is dat het netwerk openstaat voor contact met andere netwerken, ook al heeft deze niet eenzelfde identiteit. Linken komt overeen met overbruggen, maar hierin speelt ook de machtsbalans een rol, ofwel, welke machtspositie neemt welk netwerk in. Naast de indicatoren van Van den Broucke blijkt het erkennen van verschillende netwerken en hun posities ten opzichte van elkaar relevant om te onderzoeken. Het geeft immers de mogelijkheid van sociaal kapitaal om een bijdrage te leveren aan de regionale/lokale ontwikkeling van een gebied/kern weer, oftewel: wie heeft welke rol in een kern?

Concluderend kan gezegd worden dat sociale processen op het platteland zich in kaart laten brengen door te kijken naar sociaal kapitaal met indicatoren als kwaliteit van sociale relaties, groepslidmaatschap, formele en informele netwerken, normen en vertrouwen en machtspositie.

2.3 Leefbaarheid

Leefbaarheid is een containerbegrip. Het formuleren van een definitie van dit begrip wordt heftig bediscussieerd. Er is geen overeenstemming over de definitie. Redenen hiervoor die in de literatuur worden genoemd zijn: het is een begrip dat in ontwikkeling is, uiteindelijk zal er een definitie komen als het begrip meer uitgekristalliseerd raakt (Verweij et al., 1995), anderen geven aan een definitie voor het begrip niet noodzakelijk te vinden, het gaat uiteindelijk om het doel: verbeteren, differentiëren en begrijpen. Helpt een definitie bij het bereiken van dit doel? Daarnaast zijn er onderzoekers die denken dat het goed beschouwd niet mogelijk is een definitie van het begrip te geven die recht doet aan het geheel, dan wel aan de onderscheiden aspecten ervan (Leidelmeijer en van Kamp, 2003). Het resultaat leidt tot vele verschillende definities en daarmee interpretaties van dit begrip. De vaagheid van het begrip leefbaarheid, geeft ook de mogelijkheid om er een eigen specifieke invulling aan te geven. Het is een instrumentele definitie.

Een conceptueel model van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) laat de breedte van het containerbegrip duidelijk zien, zie figuur 2.1 op de volgende bladzijde. Dit schema koppelt een aantal elementen (concepten op zich), kwaliteit van leven, dagelijkse leefomgeving, gezondheid en fysieke omgeving aan elkaar. Het geeft de breedte van het begrip leefbaarheid weer, waarbij duidelijk een verschil tussen de subjectieve en objectieve kant van leefbaarheid wordt weergegeven. Hierbij is de sociale omgeving de subjectieve kant en de fysieke omgeving de objectieve kant (Leidelmeijer en van Kamp, 2003). Een element dat toegevoegd zou kunnen worden in het schema, is de rol van mobiliteit. De verbeterde mobiliteit van mensen heeft ervoor gezorgd dat inwoners van plattelandskernen sterk geïntegreerd zijn met een ruimere omgeving. Hiermee neemt de dorpsbinding af en het lokaal bewustzijn toe (Janssen en Lammerts, 1999, p. 69). Mobiliteit geeft de leefomgeving, en beleving daarvan, mede vorm. Dat uit zich in een vergrote leefomgeving en een spreiding van het sociaal netwerk van individuen, dat niet langer alleen aan het dorp verbonden is. Om verbondenheid met het dorp te behouden is het van belang dat er mogelijkheden zijn voor ontmoeting tussen mensen met verschillende achtergronden van verschillende generaties (Den Hartog en Sontag, 2009, p. 37).

Figuur 2.1 Schema van de belangrijkste elementen van kwaliteit van leven, gezondheid en dagelijkse leefomgeving (leefbaarheid) (RIVM,2000)

Met het parse kader in figuur 2.1 wordt aangegeven dat de focus van dit onderzoek de subjectieve kant van het containerbegrip is. Daar het onderzoek op lokaal niveau plaatsvindt, is deze focus verantwoord: de individu als onderdeel van een groep staat centraal. Overigens wordt in het projectkader van dit onderzoek de definitie van Smaal et al. (2005) gebruikt, omdat die er in slaagt op een beknopte wijze de twee aandachtsgebieden van leefbaarheid (fysiek en sociaal) in relatie tot de mens weet samen te vatten. Deze definitie is als volgt: leefbaarheid is de mate waarin de sociale en fysieke leefomgeving aan de normen en waarden van de bewoners en gebruikers van het landelijk gebied voldoen.

2.4 Samenvattend

Op het platteland zijn drie belangrijke demografische ontwikkelingen te zien: afname van de bevolking (daarmee samenhangend het thema ‘krimp’), ontgroening en vergrijzing. De omvang van de plattelandsbevolking, ten opzichte van de totale bevolking, is met 9% afgenomen, van 43% naar 34%. In Nederland neemt sinds 1990 de groene druk af en de grijze druk toe. Op het platteland uit zich dat met name in een forse daling van de bevolking van 20-34 jaar en een forse toename van de leeftijdscategorie van 55-64 jaar. Het fenomeen krimp is een echte plattelandsaangelegenheid en een ontwikkeling die met name vanaf 2025 plattelandsgemeenten parten gaat spelen. Een goede afstemming van gemeenten onderling met betrekking tot woningvraag en –aanbod is noodzakelijk om hiermee om te gaan.

In dit hoofdstuk werd ook gekeken naar de sociale processen op het platteland. Hieruit blijkt dat deze zich in kaart laten brengen door te kijken naar sociaal kapitaal met indicatoren als kwaliteit van sociale relaties, groepslidmaatschap, formele en informele netwerken, normen en vertrouwen (binden, overbruggen, linken). Leefbaarheid wordt ook in dit hoofdstuk in beeld gebracht. Dit containerbegrip omvat alle aspecten van de fysieke en sociale omgeving van het individu in relatie

tot zijn omgeving. In het onderzoek wordt met name gekeken naar de sociale omgeving, die met het begrip sociaal kapitaal invulling krijgt.

Demografische ontwikkelingen, sociaal kapitaal en leefbaarheid staan in direct verband met elkaar. Deze pijlers beïnvloeden elkaar, waarbij demografische ontwikkelingen en sociaal kapitaal de indicatoren zijn die de leefbaarheid voeden, dan wel verarmen. Inzicht in de pijlers vergroot de kennis over ontwikkelingen die een gebied of kern ondergaan.

Wil een gebied of kern zich (duurzaam) ontwikkelen dan is een balans tussen de economische, ecologische en sociale factoren noodzakelijk. Tegelijkertijd is het afhankelijk van de bevolking in een gebied of kern wat de waarde van iedere factor is en wat de beste balans is (Pike et al, 2008, p. 48). Het verkennen van de normen, netwerken en vertrouwen van een bepaalde gemeenschap, ofwel het verkennen van het sociaal kapitaal, geeft veel informatie over de huidige en gewenste balans voor een gebied of kern om zich te (kunnen) ontwikkelen. Het is de 'menselijke maat' die zich moet verhouden ten opzichte van de twee andere, gemakkelijker meetbare, factoren. Het sociale thema op dit microniveau is dus relevant om nader te onderzoeken en hiermee naar de toekomst van een gebied/kern te kijken. In het volgende hoofdstuk wordt daarom de theorie weergegeven die het conceptueel model ondersteunt en waarmee het mogelijk is om sociaal kapitaal in kaart te brengen.

3 Gevestigden en buitenstaanders

In het voorgaande hoofdstuk werd duidelijk dat inzicht in het sociale thema van belang is om te kijken hoe een gebied of kern zich ontwikkelt of kan gaan ontwikkelen. Dit hoofdstuk richt zich op de gevestigden-buitenstaanders theorie van de socioloog Norbert Elias. Deze theorie gaat in op sociale processen op micro-niveau. De reden dat voor deze theorie is gekozen is dat de kleine kern een goed voorbeeld is van een micro-omgeving met een geheel eigen dynamiek en machtsbalans. Allereerst wordt de theorie en de kritieken op de theorie beschreven. Vervolgens hoe de theorie toepasbaar is op het platteland, wat resulteert in een figuratiemodel voor de situatie op het platteland en tot slot volgt de conclusie, waarin de relatie met het conceptueel model wordt beschreven.

3.1 Gevestigden en buitenstaanders: theorie en kritieken

De gevestigden-buitenstaanders theorie is opgesteld door de socioloog Norbert Elias. De theorie gaat uit van figuratiesociologie. Centrale begrippen uit deze sociologie zijn macht, wederzijdse afhankelijkheid en dynamiek. De nadruk ligt hierbij op processen, niet op structuren. Het centrale onderwerp van deze sociologie kan omschreven worden als de connecties tussen macht, gedrag, emotie en kennis bekeken vanuit een langetermijnperspectief (Hogestijn en Middelkoop, 2008, p. 28). Specifiek aan de gevestigden-buitenstaanders theorie is het schaalniveau: de micro-omgeving. Zo schrijft Elias in zijn boek *Gevestigden en buitenstaanders*: “Door een kleine sociale eenheid te onderzoeken op problemen die ook voorkomen in een grote verscheidenheid van grotere en meer gedifferentieerde sociale eenheden, is het mogelijk deze problemen uiterst gedetailleerd te bestuderen – als het ware microscopisch” (Elias en Scotson, 2005/1965, p. 9). John Scotson was Elias’ onderzoekspartner bij het empirisch gedeelte van *Gevestigden en buitenstaanders*. Scotson was een insider, hij verrichte verschillende maatschappelijke rollen in de wijk Winston Parva, waar de empirische basis van de theorie is ontwikkeld (Hogestijn en Middelkoop, 2008, p. 31). De theorie beschrijft hoe inzicht in figuraties leidt tot een figuratiemodel. Een model dat dynamisch is, want het zou steeds herzien en verbeterd kunnen worden door nader onderzoek (Elias en Scotson, 2005/1965, p. 62). Macht staat centraal in de theorie van Elias. Om de machtsbalans, die ook vernoemd wordt in paragraaf 2.2, te behouden of verbeteren, gebruiken zowel de gevestigden als de buitenstaanders bepaalde strategieën. Hierin staan twee machtsbronnen centraal: stigmatisering (van de buitenstaanders door de gevestigden) en sleutelposities binnen instituties (Hogestijn en Middelkoop, 2008, p. 38). Hogestijn en Middelkoop (2008) hebben voor hun promotieonderzoek de theorie van Elias geactualiseerd en toegepast in Amerongen en Veenendaal. Ook hun benadering van de theorie wordt bekeken ten behoeve van dit onderzoek. Een belangrijke toevoeging is het samenbrengen van de sociale en ruimtelijke component in het onderzoek: de sociale eenheid en de ruimtelijke eenheid. Deze dienen eerst beschreven te worden. Voor de ruimtelijke eenheid is dit vrij eenvoudig: een dorp, stad, regio of land. Voor de sociale eenheid is dat lastiger: zijn mensen nog wel in groepen in te delen? (Hogestijn en Middelkoop, 2008, p. 48). Daarnaast hebben zij de machtsbronnen uitgebreid naar vijf bronnen: bezit, leiderschapsposities (Elias’ sleutelposities), groepsgrootte, netwerk en historisch voordeel (Hogestijn en Middelkoop, 2008, p. 77-78). Machtsbronnen die bij de huidige samenleving en tijd passen. De invulling van de machtsbronnen in dit onderzoek wordt in hoofdstuk vier nader toegelicht.

3.1.1 Winston Parva

De gevestigde-buitenstaanders theorie is met de studie in Winstor Parva empirisch onderlegd. Elias en Scotson hebben voor deze relatief kleine gemeenschap gekozen, omdat Scotson al een aantal jaren in de gemeenschap werkte en het van zeer nabij kende (Elias en Scotson, 2005/1965, p. 56). De gemeenschap werd opgedeeld in drie zones: zone 1 de middenklasse buurt, waar veel welgestelde

'oude' families woonden, zone 2 de oude arbeidersbuurt, waar de fabrieken stonden en zone 3 de nieuwere arbeidersbuurt, met betrekkelijk veel nieuwe bewoners. Scotson hield interviews in elk van de drie zones met gezinsleden uit ieder dertigste huishouden uit het kiesregister. Daarnaast werden bestuursleden van verenigingen geïnterviewd en werden ledenlijsten van verenigingen bekeken (Elias en Scotson, 2005/1965, p. 56). Een ander belangrijk aspect van het omgaan met de verzamelde gegevens in dit onderzoek is de mening van Elias dat de informatie die van individuen komt nooit op zichzelf staat, maar altijd gevormd wordt door afhankelijkheid van anderen. Individuele antwoorden maakten deel uit van gemeenschappelijke overtuigingen en houdingen, veroorzaakt door sociale controle en sociale druk. In interviews brachten respondenten niet snel hun eigen kijk op de zaak naar buiten, maar verkondigden de dominante standaardideeën van de gemeenschap. Hiermee vormen zij een gemeenschappelijk front naar buiten toe (Elias en Scotson, 2005/1965, p. 58). De dominante methodologie in dit onderzoek was het participeren in de samenleving door een deskundig waarnemer. Volgens Elias zou zonder deze methodologie de essentie van de theorie nooit aan het licht zijn gekomen.

Overtuigd van zijn methode, waarin statistische gegevens en interpretatie daarvan ondergeschikt waren aan de sociologische analyse, omschreef hij in zijn boek het volgende: *“Modellen van figuraties, van sociale patronen of structuren kunnen even precies en betrouwbaar zijn als de resultaten van kwantitatieve meting van losstaande factoren of variabelen.”* Elk element van een figuratie en zijn eigenschappen of kenmerken bestaat dankzij zijn positie en functie binnen een figuratie en uiteindelijk gaat het om de synthese of integratie van die elementen met elkaar. Een proces zonder begin of eind (Elias en Scotson, 2005/1965, p.62-63).

Opvallend in de studie van Elias en Scotson is de rol van 'roddelen'. Een roddel is geen onafhankelijk gegeven. Als het gevestigde beeld van de gemeenschap versterkt kon worden door het doorvertellen van gebeurtenissen, werd in Winston Parva de kans gegrepen om te roddelen. Zo werden negatieve gebeurtenissen uit zone 3 naar buiten gebracht, omdat dat nu eenmaal bij die zone paste. Roddels zijn dus afhankelijk van de gemeenschappelijke normen en overtuigingen en van de relaties in de gemeenschap. Het gaat hier om zowel prijzende als misprijzende roddel. Het roddelen houdt een gemeenschap hecht (Elias en Scotson, 2005/1965, p. 142). Maar heeft ook de functie van het buitensluiten van mensen (Elias en Scotson, 2005/1965, p. 147). Niet alleen prijzende, maar ook misprijzende roddel zegt veel over de standaardideeën van de roddelende gemeenschap.

3.1.2 De kritieken

De gevestigden-buitenstaanders theorie heeft niet veel aandacht gehad bij het verschijnen ervan in 1965. Er zijn een aantal korte besprekingen van het boek geweest in tijdschriften. Eén van de meest uitgebreide besprekingen is gedaan door Margaret Stacey in *Urban Studies* in 1968. Zij is kritisch op een aantal punten van het boek. Zo krijgt, naar haar mening, het tijdsaspect van de derde zone (nieuwbouw) onvoldoende aandacht. Het ontwikkelen van volwaardige netwerken duurt volgens haar meer dan de dertig jaar van zone drie. Het historisch voordeel van de gevestigden, zone één, was dus nog groter dan Elias en Scotson zelf al dachten. Daarnaast geeft zij aan dat er niet genoeg aandacht is besteed aan de context: de verhouding tot economische, politieke en administratieve instituties in het gebied wordt niet behandeld (Hogestijn en Middelkoop, 2008, p. 40). Hogestijn en Middelkoop geven in hun boek *Zo werkt dat hier niet* (2008, p.43-44) aan dat de context nu, 40 jaar later, belangrijker is geworden. Het gaat hier om ontwikkelingen vanuit hogere schaalniveaus en de rol van de overheid, zij hebben beiden invloed op de lokale figuratie.

Na de verschijning van de Nederlandse vertaling in 1976 krijgt de theorie meer aandacht. De theorie wordt daarna meer toegepast, wat ook weer kritieken oplevert: de dynamiek in de figuratie blijft onderbelicht. De machtsbalans is dynamisch en Elias presenteert deze als statisch. Ook de figuratie wordt als statisch gepresenteerd. Tevens wordt de kritiek op het gebrek aan context weer aangehaald. De buitenwereld verdient meer aandacht in relatie tot de lokale figuratie.

De theorie is, ondanks de kritieken, geschikt voor dit onderzoek. Met de actualisatie door Hogenstijn en Middelkoop (2008) is de theorie verfijnd met meer aandacht voor de bovenlokale situatie (dus een bredere context) en met het uitbreiden van de machtsbronnen, onder meer met aandacht voor historisch voordeel, kan de machtsbalans scherper onderbouwd worden. Echter, het statische blijft, ook dit onderzoek is een 'momentopname' en wordt een situatie in een bepaalde tijd bekeken. Een suggestie is dat het model systematisch door de jaren heen ingezet zou kunnen worden, waarmee alsnog de dynamiek in de machtsarena gevolgd kan worden.

3.2 Naar een model

Met de theorie van Elias en Scotson en de actualisering ervan door Hogestijn en Middelkoop, ligt de nadruk, zoals gewenst, op de rol van sociaal kapitaal. Het bekijken van de sociale processen op micro-niveau is onderdeel van de kern van deze theorie en passend bij de doelstelling van dit onderzoek. Het verkrijgen van inzicht in de sociale processen geeft inzicht in de leefbaarheid van het onderzoeksobject, het dorp Elshout. De demografische ontwikkelingen zorgen voor meer oog voor de context, één van de kritieken op de theorie van Elias.

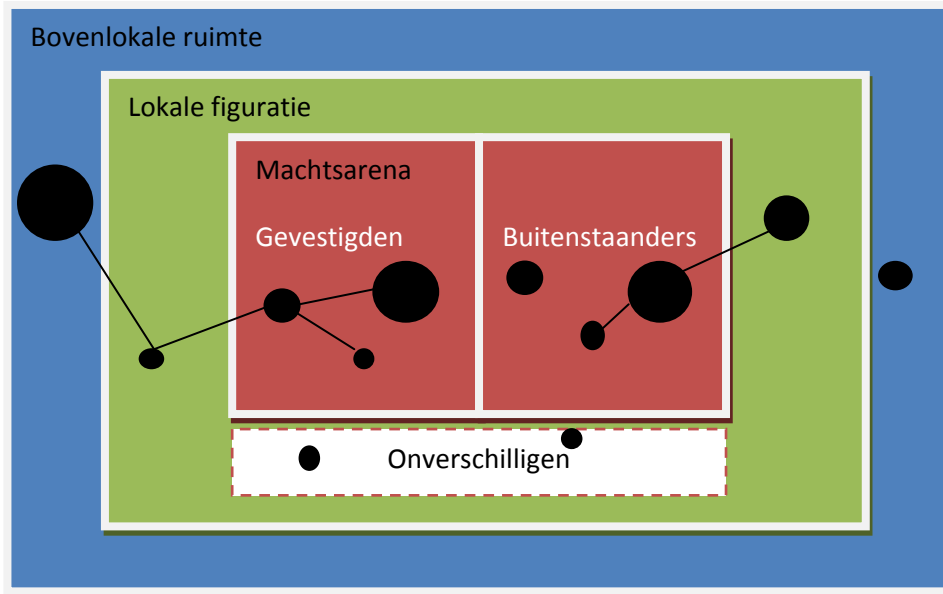
3.2.1 De rol van sociaal kapitaal

Zoals in het projectkader omschreven gaat het in dit onderzoek om de samenhang tussen de begrippen sociaal kapitaal, demografische ontwikkelingen en leefbaarheid, maar ligt de nadruk op sociaal kapitaal. Inzicht in de discussie omtrent dit begrip is dus van toegevoegde waarde.

Een niet te negeren feit is dat het begrip sociaal kapitaal, evenals het begrip leefbaarheid, een begrip is waar veel discussie omheen hangt. Veelal wordt, zoals ook Van den Broucke (zie de definitie in hoofdstuk 2) heeft gedaan, de benadering van de Amerikaanse socioloog Putnam gebruikt. Het idee van Putnam is dat sociale netwerken waarde hebben voor groepen mensen (Hogestijn en Middelkoop, 2008, p.51). Iets wat past bij dit onderzoek, aangezien de theorie gericht is op het in beeld krijgen van groepen, in dit geval een groep jongeren en een groep ouderen in hetzelfde ruimtelijke kader. Kritiek op het begrip beschrijft met name de vaagheid van causaliteit. Zorgt sociaal kapitaal voor de vorming van netwerken, of ontstaat het juist door netwerken? Daarnaast zijn er onderzoekers die concluderen dat sociaal kapitaal per definitie lokaal afhankelijk is en het daarom wel eens onmogelijk kan zijn om uniforme meetinstrumenten of indicatoren te ontwikkelen om een vergelijking tussen gemeenschappen mogelijk te maken. Hogestijn en Middelkoop hebben het begrip dan ook maar zeer beperkt gebruikt in hun onderzoek naar twee gemeenschappen. In plaats daarvan hebben zij gebruik gemaakt van de begrippen machtsbron en machtsbalans, uit het onderzoek van Elias en Scotson (Hogestijn en Middelkoop, 2008, p.51-52). Van der Zwaard (2004) hecht juist wel aan het begrip. Zij ziet een buurt of gemeenschap als een ingewikkeld sociaal weefsel waarin mensen tactische, hechte en/of losse verbindingen met elkaar aangaan. Meer inzicht in de verbanden tussen deze mensen en groepen kan leiden tot goed sociaal beleid dat op microniveau ontwikkeld is en daarmee het sociaal kapitaal kan versterken. "Wie vanuit het perspectief van sociaal kapitaal naar een wijk kijkt, kan beter bepalen welke professionele voorzieningen en interventies het rondkomen, vooruitkomen en samenleven van mensen kunnen ondersteunen". Het begrip sociaal kapitaal staat voor de sociale netwerken van mensen, de hoeveelheid en kwaliteit van de hulp-bronnen die door middel van deze contacten beschikbaar (kunnen) komen en het vermogen van mensen om uit hun contacten individuele of collectieve voordelen te halen. Daarbij is sociaal kapitaal niet altijd alleen maar iets positiefs, mensen kunnen ook valse redenen hebben om iets bij te dragen aan het kapitaal (Van der Zwaard, 2004, p 3, 9, 14). Op die manier zit ook het begrip macht in het verhaal van Van der Zwaard verweven: wat voor hulpbronnen hebben mensen om individuele of collectieve voordelen te halen. In dit onderzoek worden verschillende benaderingen van sociaal kapitaal samengevoegd: zo spelen de indicatoren van Van den Broucke (n.d.) een rol en is machtsbron en machtsbalans hieraan toegevoegd.

3.2.2 Figuraties en macht

In deze subparagraaf wordt meer aandacht besteed aan de thema's macht en figuratie en hoe dit in kaart gebracht kan worden. Hierbij is er gekeken naar de actualisatie van de theorie door Hogestijn en Middelkoop. Het model voor de Analyse van Dynamiek op de Machtsbalans in Conflictsituaties (ADMC-model) is in hun onderzoek leidend geweest. In figuur 3.1 staat dit model weergegeven.

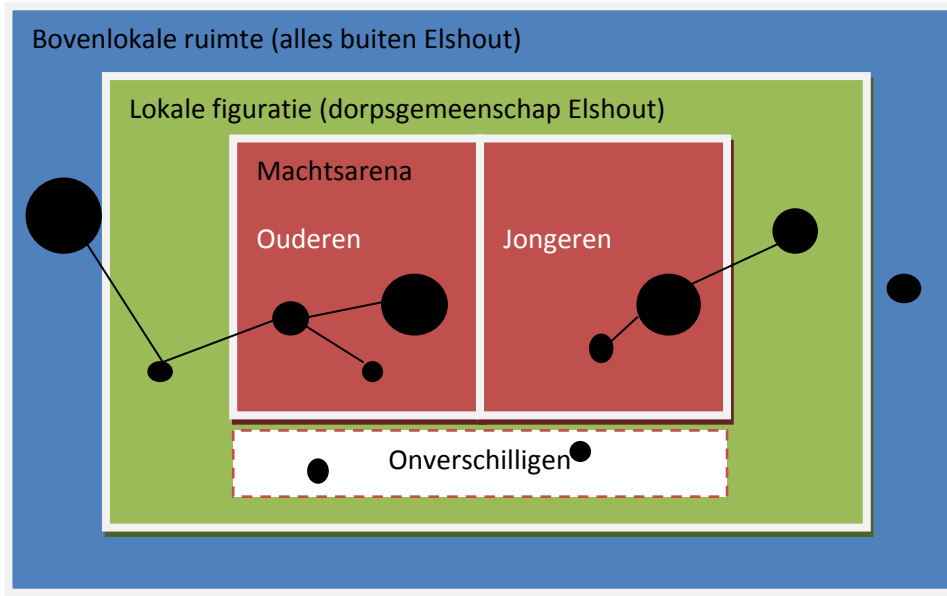
Figuur 3.1 ADCM-model (Hogestijn en Middelkoop, 2008).

Het model heeft drie lagen. Middenin staat de machtsarena, waarin de verhouding tussen gevestigden en buitenstaander is weergegeven. De grootte van de twee vakken geeft schematisch de verhouding op de machtsbalans weer. De machtsarena is geen ruimtelijk element, maar staat in het midden gepositioneerd, omdat dat de kern van de gevestigden-buitenstaanders theorie is: de machtsbalans tussen twee partijen. Het binnenste blok om de machtsarena heen, geeft de lokale figuratie weer. Het buitenste blok staat voor de bovenlokale ruimte. De bolletjes geven de posities van individuen of groepen weer, waarbij de grootte van de bolletjes staat voor de kracht van de machtsbronnen die het individu of de groep bezit, en/of de omvang van de groep. Bolletjes die dicht bij de grens tussen gevestigden en buitenstaanders liggen, geven machtsbronnen of machtshebbers aan die in hun standpunten dicht bij de andere groep liggen. Overigens hebben Hogestijn en Middelkoop (2008, p. 77), zoals eerder aangegeven, vijf machtsbronnen onderscheiden die iets zeggen over de macht van een groep: bezit, leiderschapsposities, groeps grootte, netwerk, historisch voordeel. Dit geeft invulling aan de lijntjes en bolletjes in dit model. Het model maakt het mogelijk een grove schets te maken van een machtsanalyse. Het ADCM-model is bedoeld voor de analyse van conflictsituaties. Dit onderzoek gaat niet primair uit van conflictsituaties, maar wil de sociale verhoudingen van jongeren en ouderen en van deze twee groepen in verhouding tot elkaar in kaart brengen. Het dorp is daarbij het ruimtelijke kader. Het model zal daarom vertaald worden naar een vorm voor dit onderzoek.

3.2.3. Analyse van Dynamiek op de Machtsbalans in Dorpen

In deze specifieke situatie kan het model van Hogestijn en Middelkoop (2008) vertaald worden in het model voor de Analyse van Dynamiek op de Machtsbalans in Dorpen. In de figuur hieronder wordt het model schematisch weergegeven.

Het onderzoek richt zich primair op de rol van jongeren (23+) en ouderen (65+) in een dorpsgemeenschap, zoals in hoofdstuk 1 aangegeven. Door het inzetten van een analysemodel gericht op de dynamiek en machtsbalans van een lokale figuratie wordt geprobeerd inzichtelijk te krijgen wat beide groepen toevoegen aan het sociaal kapitaal van het dorp en de leefbaarheid.

Figuur 3.2 Het ADMD-model voor Elshout

In dit model staan ouderen en jongeren als twee componenten, actoren in de machtsarena van de lokale figuratie, in dit geval de dorpsgemeenschap van Elshout. De buitenste rand vormt de bovenlokale ruimte en geeft de netwerken buiten Elshout weer van de actoren. De bolletjes vormen in de machtsarena de geïnterviewde actoren en de bolletjes daarbuiten zijn de netwerken die zij hebben en of zij daar wel of niet mee verbonden zijn, dit wordt door middel van een lijn weergegeven. In figuur 3.2 is dit nog niet waarheidsgetrouw ingevuld. Het ADMD-model maakt op een grove schematische wijze helder hoe het staat met deze figuraties en hun macht en geeft hiermee input voor het begrip sociaal kapitaal van het conceptueel model.

3.2.4 Indicatoren

Om een indruk te krijgen van figuraties en macht, en daarmee van sociaal kapitaal, zijn indicatoren vastgesteld. In dit geval betreft het de volgende indicatoren om de sociale omgeving te analyseren: kwaliteit van sociale relaties, groepslidmaatschap, religie, formele en informele netwerken, gedeelde normen, vertrouwen, wederkerigheid en inzet voor de gemeenschap. Het geeft inzicht in de machtsbronnen die een groep heeft. De geïnterviewden zijn individueel bevraagd over deze indicatoren. Daarnaast is er, om ook nog inzicht te krijgen in de fysieke omgeving, een aantal indicatoren met betrekking tot leefbaarheid toegevoegd. Het gaat dan om de kwaliteit van en tevredenheid over voorzieningen, het dorp in het algemeen en veiligheid. Voorzieningen vormen in vele onderzoeken het uitgangspunt om de leefbaarheid vast te stellen, hier krijgt het niet deze status, maar is het slechts een onderdeel. Daarnaast is er een indicator gericht op de demografische ontwikkelingen toegevoegd aan het interview. Hiermee kan inzichtelijk worden gemaakt of de demografische ontwikkelingen een effect hebben op het sociaal kapitaal en de leefbaarheid. Het gehele conceptueel model, zoals weergegeven in hoofdstuk 1, wordt dus vertegenwoordigd in indicatoren.

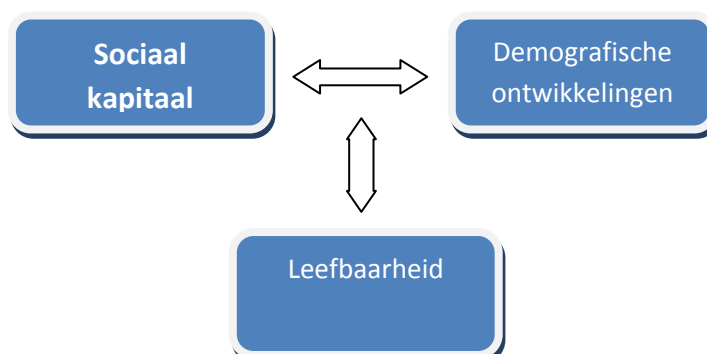
3.3 Samenvattend

De gevestigden en buitenstaanders-theorie en de actualisatie door Hogenstijn en Middelkoop (2008) daarvan, werkt vanuit conflictsituaties van een bepaalde lokale figuratie op lokaal niveau. Het onderzoek in Elshout fixeert zich op het sociaal kapitaal van dit dorp met als actoren een groepje ouderen en een groepje jongeren, en niet op een specifieke vooraf bekend zijnde conflictsituatie. Toch is de theorie van Elias en Scotson uitermate geschikt. Een jongere en een oudere generatie in een hechte dorpsgemeenschap voegen ieder op een geheel eigen wijze iets toe aan deze gemeenschap, het sociaal kapitaal. Om hier inzicht in te krijgen is de benadering van de betreffende gemeenschap op micro-niveau, zoals in Elias' onderzoek, van toegevoegde waarde. Voor dit onderzoek worden twee groepen bekeken, hoe zij los van elkaar en met elkaar in een dorp interacteren: de lokale figuratie. Wanneer je met groepen te maken hebt binnen een gemeenschap, is er altijd sprake van machtsverhoudingen, met of zonder conflict. De roddels, stigmatisering en macht, allen belangrijke thema's in Elias' zijn verhaal, zijn juist heel goed te bekijken in een hechte dorpsgemeenschap, zoals die in Elshout .

Met een kleine aanpassing van het ADMC-model is het empirisch toepasbaar op de dorpsgemeenschap Elshout: het model voor Analyse van Dynamiek op de Machtsbalans in Dorpen waarin de focusgroepen en een gedefinieerd ruimtelijk kader centraal staan. Net zoals de kritieken op Elias' werk, zal ook hier sprake zijn van een schijnbaar statische uitkomst, het dorp wordt bekeken in haar huidige situatie, in deze tijd en met de afgebakende groepjes inwoners. Dit maakt het echter mogelijk om in te zoomen op de gemeenschap en inzicht te krijgen in wat jongeren en ouderen in dit specifieke ruimtelijke kader aan het sociale leven in dit dorp toevoegen. In die zin zou een model, zoals in dit onderzoek, kunnen fungeren als een soort monitor van het dorp, dat op gezette tijden ingezet kan worden. Dat maakt een ogenschijnlijk statisch model tot een dynamisch, bruikbaar instrument voor het in beeld brengen van de zogenaamde sociale leefbaarheid van een kern.

In dit hoofdstuk kwamen de begrippen sociaal kapitaal, figuraties en machtsbalans en indicatoren naar voren. Het gedachtegoed van Elias biedt handvaten om de figuraties en de machtsbalans in kaart te brengen.

De vertaalslag van het werk van Elias geeft in dit onderzoek de inhoud van het begrip sociaal kapitaal vorm. Sociaal kapitaal is in het onderzoek het begrip waar de meeste nadruk op ligt bij het bekijken van de samenhang met demografische ontwikkelingen en leefbaarheid, zoals beschreven in het projectkader. Maar de indicatoren gaan niet alleen in op sociaal kapitaal, want het gaat in dit onderzoek juist om de samenhang tussen de begrippen sociaal kapitaal, demografische ontwikkelingen en leefbaarheid. Zie onderstaand conceptueel model.

De focusgroepen, die letterlijk het sociaal kapitaal van dit onderzoek vormen, worden ook bevraagd over demografische ontwikkelingen en leefbaarheid. De indicatoren die daarbij horen zijn bevolkingsomvang, ontgroening en vergrijzing respectievelijk wonen, voorzieningen en veiligheid. Zo is het hele conceptueel model vertegenwoordigd en kunnen na analyse van de data uitspraken worden gedaan over het model. De samenhang van het conceptueel model kan hierdoor geanalyseerd worden, waarbij naast 'harde gegevens' over demografische ontwikkelingen en de fysieke omgeving ook een goede onderbouwing op te stellen is over het sociaal kapitaal.

4 Elshout

In het noorden van de provincie Noord-Brabant bevindt zich het onderzoeksobject van deze studie: het dorp Elshout. In dit hoofdstuk wordt allereerst beknopte informatie gegeven over het dorp, vervolgens worden demografische ontwikkelingen beschreven. Daarna komt allereerst de informatie van de focusgroep jongeren met betrekking tot alle indicatoren van het conceptueel model aanbod en daarna van de focusgroep ouderen. Vervolgens worden de jongeren en ouderen vanuit elkaars perspectief beschreven en dit leidt tot input voor de machtsbronnen, die daaropvolgend weergegeven worden. Tot slot kan men het ADMD-model in dit hoofdstuk vinden, die met behulp van alle data uit het hoofdstuk ingevuld kon worden.

4.1 Algemene informatie over het dorp

Elshout is een Noord-Brabants dorp met 1553 inwoners en is één van de elf kernen van de plattelandsgemeente Heusden. Tot 1935 vormde het dorp samen met Oud-Heusden en Heusden een zelfstandige gemeente. Daarna is Elshout deel gaan uitmaken van de voormalige gemeente Drunen. In 1997 is die samengevoegd met Vlijmen en Heusden en ontstond de gemeente zoals hij nu nog steeds bestaat: gemeente Heusden. Elshout heeft een overwegend agrarisch karakter met beperkte industrie. Het gebied wordt in het zuiden globaal begrensd door de A59 en in het oosten door de N267. In het noorden vormt de Hooibroeksesteeg de grens (Oostveen, 2009). Het dorp ligt tussen de steden 's-Hertogenbosch en Waalwijk in en wordt d.m.v. de A59 gescheiden van de grotere kern Drunen.

Elshout is landelijk bekend om zijn Mariaverering, met de jaarlijkse processie op 31 mei: 'Onzen Dag'. Daarnaast staat Elshout in de regio bekend om zijn actieve verenigingsleven en sterke identiteit. Afbeelding 4.1 laat een kaart van GoogleMaps van het dorp zien.

Afbeelding 4.1 Elshout (GoogleMaps, 2010).

4.1.1 Demografische ontwikkelingen

In hoofdstuk twee zijn demografische ontwikkelingen beschreven die op landelijk niveau het platteland beïnvloeden. Het ging hierbij om bevolkingsomvang (krimp), ontgroening en vergrijzing.

Om de situatie van Elshout te schetsen, wordt in deze paragraaf de situatie van deze demografische ontwikkelingen in dit dorp beschreven.

Bevolkingsomvang

In Elshout woonden op 1 januari 2008 1553 inwoners: 35 minder dan in 2006 (een afname van 2%). In 2009 is het aantal bewoners weer iets toegenomen ten opzichte van 2008 met 17 personen, naar 1570 inwoners (CBS, 2010). Onder de 572 huishoudens bevinden zich relatief veel paren met kinderen (42%). Er is dus sprake van een licht herstel van het dalende inwonertal. Gekeken naar de bevolkingsontwikkeling over tien jaar kan gesteld worden dat de omvang van de Elshoutse bevolking wat fluctueert, maar geen duidelijke trend van afname of toename laat zien. Er kan dus gesteld worden dat in Elshout nog geen sprake is van demografische krimp.

Ontgroening en vergrijzing

Tabel 4.1 laat zien dat de landelijke trend van vergrijzing en ontgroening ook voor Elshout geldt. Zoals Steenbekkers et al. (2006) beschrijft is het aantal kinderen en jongeren tot 19 jaar relatief hoog, in Elshout geldt dat voor de leeftijdscategorie van 0-14 jaar ook ten opzichte van het landelijk gemiddelde 20% respectievelijk 18%. De leeftijdscategorie daarna, van 15-24 en van 25-44 jaar ligt lager dan het landelijk gemiddelde 1% respectievelijk 4%. De leeftijdscategorie vanaf 45 jaar laat een hoger percentage van de bevolking zien, ten opzichte van het landelijk gemiddelde, namelijk 1% hoger.

Kijkend naar de leeftijdscategorieën van 25 tot 64 jaar is wel te verwachten dat de grijze druk in de toekomst, dus het percentage ouderen t.o.v. de beroepsbevolking toe zal nemen.

Regio's	0-14 jaar	15-24 jaar	25-44 jaar	45-64 jaar	65 jaar en ouder
Elshout	20	11	23	29	16
Nederland	18	12	27	28	15

Tabel 4.1 Verdeling bevolking (in procenten) over de leeftijdscategorieën Elshout-Heusden-Nederland (CBS,2010).

Met deze korte beschrijving van het dorp en de demografische ontwikkelingen is een context geschetst van de situatie waarin het dorp zich bevindt ten tijde van dit onderzoek. De context geeft namelijk mede vorm aan hoe de twee groepen zich sociaal 'bewegen' in het dorp. Tevens is, in het kader van het conceptueel model, iedere respondent gevraagd te reageren op de demografische ontwikkelingen en hoe zij deze ontwikkelingen beleven. Het is interessant om te vergelijken of de demografische gegevens dus overeenkomen met de beleving ervan. Dit komt dan ook in de volgende paragraaf aan bod.

In de volgende paragrafen volgt de beschrijving van fase drie van het onderzoek: de data-analyse, hierin komt de mening van beide focusgroepen met betrekking tot de indicatoren van het conceptueel model aan bod.

4.2 Jongeren

Een viertal jonge vrouwen van 25 jaar en ouder zijn ten behoeve van het onderzoek individueel geïnterviewd. De vrouwen zitten met elkaar in een vriendinnenclub in het dorp. De vrouwen voelen zich allen 'gevestigd' in het dorp. Redenen die gegeven worden: ze hebben het gevoel iedereen te kennen, dat ze geaccepteerd worden, dat iedereen het 'nest' kent waar ze vandaan komen en ze wonen al hun hele leven in het dorp. Redenen dat de jongeren deel uit maken van de specifieke vriendinnenclub zijn uiteenlopend: gezelligheid, om te kletsen, vriendschap, met carnaval met een

groep op pad kunnen, bij een groep horen, van vroeger uit zo gegroeid. Eén respondent geeft aan de groep niet zo belangrijk te vinden, een aantal goede vrienden zijn belangrijk, het groepsgebeuren niet zo. Zie paragraaf 1.3 voor een nadere toelichting op deze groep en de werkwijze omtrent de dataverzameling.

Hierna worden de indicatoren besproken, vanuit de perceptie van deze focusgroep. Het interview is zo opgesteld dat iedere individu haar mening geeft over de indicatoren die zich richten op sociaal kapitaal, daarna op demografische ontwikkelingen en tot slot op leefbaarheid. Achtereenvolgens komen dus de indicatoren van de begrippen uit het conceptueel model aan bod:

- Sociaal kapitaal: netwerken en kwaliteit, groepslidmaatschap in het dorp, groepen en normen, wederkerigheid en inzet voor de gemeenschap, religie/kerk, machthebbers en conflicten en vertrouwen;
- Demografische ontwikkelingen;
- Leefbaarheid: het dorp, veiligheid, voorzieningen en de toekomst.

Zoals hier uit blijkt ligt de nadruk het meest op sociaal kapitaal, zoals volgens het conceptueel model gewenst is. Het geeft namelijk de mogelijkheid het verschil tussen jong en oud weer te geven in wat eenieder toevoegt aan de dorpsamenleving, om dat vervolgens in verband te brengen met de demografische ontwikkelingen en hoe die twee begrippen samen invloed hebben op de leefbaarheid van het dorp. Een aandachtspunt alvorens de resultaten van deze data worden gepresenteerd: de antwoorden van de respondenten zijn gevoed door hun achtergrond, de mensen met wie ze omgaan, kortom, door de context. Er is dus sprake van subjectiviteit. Op deze manier is het wel mogelijk geweest data op 'detailniveau' te verzamelen, wat voor de opzet van dit onderzoek belangrijk is.

4.3 Indicatoren

Per indicator wordt allereerst een korte toelichting gegeven over wat er is gevraagd, dan een korte conclusie, zodat de essentie van de indicator meteen helder is, gevolg door een uitgebreidere beschrijving van die indicator.

4.3.1 Sociaal kapitaal

Netwerken en kwaliteit

Voor deze indicator is aan alle respondenten gevraagd hun netwerk (formeel en informeel) in en buiten het dorp weer te geven en hun deelname hierin te beoordelen (actief of passief). Tot slot zijn de netwerken in volgorde van belangrijkheid geplaatst.

Conclusie: Familie, met name ouders, vormen het belangrijkste netwerk van de lokale figuratie van de respondenten. Daarnaast worden sportnetwerken en de vriendenclub genoemd als voornaam. Het formele netwerk in het dorp is voor alle respondenten klein. De netwerken buiten het dorp beperken zich grotendeels tot de directe omgeving van het dorp. Het gaat dan met name om familie, vrienden-, en sportnetwerken. Kwaliteit van beide figuraties (binnen en buiten het dorp) staat voor allen gelijk, maar men steekt over het algemeen meer tijd in de lokale figuratie. Het hebben van een bovenlokale figuratie wordt door de meesten belangrijk gevonden voor de persoonlijke ontwikkeling

De lokale figuraties van de vriendinnenclub zijn in kaart gebracht. Allen hebben de informele netwerken: familie, Hendig Zat (de vriendinnenclub) en de buurt genoemd. Twee van de respondenten hadden ook nog de lokale sportclub SC Elshout in hun netwerk, één zat in een netwerk van jonge moeders, één in een netwerk van derdegraads familie, één in een netwerk van jongeren en diezelfde respondent zat ook in een netwerk van de Elshof, de ouderensociëteit. Voor alle

respondenten staat het netwerk 'familie' bovenaan, als netwerk dat het belangrijkste voor ze is, waarbij de ouders ook als meest belangrijk voor hun sociale relaties worden bestempeld en de buurt het minst belangrijk.

De formele netwerken binnen de lokale figuratie zijn bij alle respondenten de (Regio)bank en het assurantiekantoor. Twee van de respondenten hebben daarnaast klanten vanuit het dorp voor hun bedrijf.

De netwerken buiten het dorp bestaan voor alle respondenten uit (schoon)familie buiten het dorp, sport- en/of hobbyclubs, andere netwerken met vrienden en een aantal formele netwerken zoals de bank en relaties vanuit het werk. De figuratie buiten het dorp beperkt zich bij iedereen tot de directe omgeving: Drunen, Waalwijk, Haarsteeg, 's-Hertogenbosch. Eén van de respondenten geeft aan een netwerk in Baarle-Nassau te hebben.

De kwaliteit van de lokale figuratie ten opzichte van de niet-lokale figuratie wordt door drie respondenten als gelijkwaardig ervaren, één iemand geeft dat de lokale figuratie meer kwaliteit heeft voor haar sociale leven. Drie respondenten spenderen meer tijd aan de lokale figuratie dan aan de niet-lokale figuratie, puur vanwege afstand.

Het belang om niet alleen binnen het dorp, maar ook buiten het dorp netwerken te hebben, wordt door drie respondenten onderkend. Zij vinden het belangrijk dat je eens ziet hoe het ergens anders gaat, dat je ideeën op kan doen. Eén respondent geeft aan dat het voor haarzelf een verrijking is om niet alleen in het dorp netwerken te hebben. Zij heeft het gevoel dat haar kwaliteiten in Elshout niet tot uitdrukking kunnen komen en daarbuiten wel. Eén respondent is stellig over het feit dat niet-lokale figuraties voor haar niet van belang zijn, ze vindt het erg prettig dat iedereen in de buurt zit.

Groepslidmaatschap in het dorp

De respondenten is gevraagd van welke clubs, verenigingen, stichtingen etc. zij lid zijn in het dorp. Daarnaast is gevraagd wat hun persoonlijke rol is in die club, vereniging, stichting.

Conclusie: Alle respondenten zijn lid van de vriendinnenclub, drie van de vier respondenten zijn lid van een sportvereniging in het dorp, twee personen doen op verschillende plekken aan vrijwilligerswerk.

Alle respondenten geven aan lid te zijn van de vriendinnenclub en van de buurtvereniging. Verder zijn drie respondenten lid van de plaatselijke sportvereniging SC Elshout handbal. Daarnaast worden er een aantal vrijwilligerstaken uitgevoerd: één persoon is commissielid bij Stichting Carnaval Zaandhoozenlaand, één iemand is secretaresse bij de buurtvereniging en één iemand is vrijwilliger bij de kinderdisco in de plaatselijke kroeg. Twee van de respondenten vervullen vrijwilligerswerk, twee niet.

Groepen en normen: het dorp

De respondenten is gevraagd naar welke groepen in het dorp te onderscheiden zijn en wat de normen van die verschillende groepen zijn.

Conclusie: Groepen die onderscheiden worden zijn: (jonge)boeren, echte Elshoutse, (niet)gelovigen, dorpelingen, hoog-opgeleide jongeren en import. Normen en waarden van het dorp zijn: gedag zeggen, vriendelijk zijn, elkaar bijstaan in moeilijke tijden, burgerlijk gedrag, tradities (evenementen) in ere houden, achterom komen, huis/tuin bijhouden. Inwoners die daarvan afwijken zijn met name de hoog-opgeleide jongeren en nieuwkomers (in enkele gevallen). De respondenten zijn trots op de groep waar ze bij horen, in de meeste gevallen: echte Elshoutse en dorpelingen.

Groepen waar de respondenten zichzelf toe vinden behoren zijn voor de één de echte Elshoutse, voor twee de (niet-gelovige) dorpeling, voor de laatste de boeren. Opvallend is de trots die de respondenten in drie van de vier gevallen noemen als ze zeggen bij een bepaalde groep te horen. Opmerkingen worden geplaatst, zoals: 'ik probeer iedereen te motiveren om deel te nemen aan dorpsevenementen', 'ik vind het echt fijn om hier te wonen', 'dat iedereen gedag zegt, dat neem je gewoon over!'.

Groepen en normen: de vriendinnenclub

De respondenten is gevraagd naar de kenmerken en normen van hun groep.

Conclusie: De vriendinnenclub is een leuke groep, die niet hecht is, doordat er veel verschillende types in zitten. Eén respondent benoemt burgerlijk gedrag als kenmerk. Regels zijn: interesse tonen in elkaar, naar verjaardagen en kraamvisites gaan, meedoen met carnaval. De kenmerken en regels van de vriendinnengroep passen volgens de respondenten goed bij die van het dorp.

Over de vriendinnenclub wordt allereerst door twee van de vier respondenten gezegd dat het een leuke groep is, die niet heel hecht is. Verder geeft één iemand aan dat er veel verschillende types zijn, maar men accepteert elkaar (volgens twee respondenten) en staat voor elkaar klaar. Eén respondent geeft als kenmerk van de groep aan dat er vooral niet te gek gedaan moet worden. Gewoon alles goed regelen en plannen, burgerlijk coördineren, theedrinken, koekje erbij, zoals het hoort in Elshout!

Regels van deze groep zijn enerzijds interesse tonen in elkaar en anderzijds elkaar met regelmaat blijven zien, volgens een respondent. Allen geven zij aan dat er wel van je verwacht wordt dat je met carnaval meedoet. Twee personen geven aan dat die verwachtingen dan ook groot zijn. Een andere ongeschreven regel is de aanwezigheid bij verjaardagen en kraamvisites, geeft diezelfde respondent aan. Verder is de maandagavond als kletsavond en ongeveer 1 keer in de twee maanden een dagje uit wel een traditie van de groep, al komt van het laatste niet veel meer van, aldus één respondent. Volgens alle respondenten passen de regels en kenmerken van de groep goed bij de regels en kenmerken van het dorp, zoals in het schema weergegeven.

Wederkerigheid en inzet voor de gemeenschap

Alle respondenten is gevraagd naar wat zij zelf, individueel, toevoegen aan het dorp.

Conclusie: De respondenten zien hun sociale bijdrage aan het dorp met name in het leggen van contacten, het feit dat iedereen ze kent en ze daarmee dus zichtbaar zijn en door gebruik te maken van faciliteiten en zich in te zetten bij verenigingen. Op één respondent na, is eenieder hierover tevreden.

Allen geven aan tevreden te zijn over hun bijdragen aan het dorp. Echter zegt één respondent contact met ouderen lastig te vinden. Ze voelt zich te onzeker om die mensen aan te spreken.

Religie/kerk

De respondenten is gevraagd naar hun betrokkenheid bij de kerk/religie.

Conclusie: De kerk speelt nauwelijks een rol in het sociale leven van dit groepje jongeren. Twee van de respondenten vindt het wel fijn dat de mogelijkheid er is om er' iets mee te doen'. Kerkbezoek vindt alleen plaats bij speciale gelegenheden.

Voor drie respondenten speelt de kerk nauwelijks een rol in hun sociale leven. Alleen bij speciale gelegenheden, zoals een doop, bruiloft of begrafenis is men bezig met het katholieke geloof. Bij één respondent neemt de kerk wel een voorname plaats in, een traditie in haar familie. Alle moeders hebben hun kinderen laten dopen. Waarbij één respondent duidelijk maakte dat ze het erbij vindt horen, en een andere respondent geeft aan dat ze haar kinderen graag mee wil geven wat ze zelf mee heeft gehad van het geloof. Dat spreekt haar aan. Eén respondent vertelde niet te geloven in de kerk, maar wel bezig te zijn met religie, waarin ze nog zoekende is naar de vorm die bij haar past.

Machthebbers en conflicten: het dorp

De respondenten is gevraagd welke machthebbers ze in het dorp zien en waarom zij dat zijn. Tevens is gevraagd naar conflicten in het dorp en wie daarbij een rol speelden.

Conclusie: De respondenten hebben het idee dat vrijwilligerswerk, en met name belangrijke bestuursfuncties, een hoge status hebben in de ogen van veel Elshouters en dat daarmee een aantal personen in het dorp heel invloedrijk zijn. Daarnaast worden de kerk, de kroeg en een bepaalde telefoonkring, 'de kranten', als machthebbers benoemd, vanwege hun invloed en de laatste vanwege roddelen. De macht verschuift volgens een aantal respondenten wel, namelijk richting de jongeren, de overige respondenten zien het als een statische machtsarena. Eén respondent denkt dat macht minder belangrijk wordt. Als conflicten worden het niet-Elshoutse gedrag van de kroegbaas en rivaliteit tussen dorpen (met name Elshout-Drunen) genoemd.

Als het gaat om machthebbers in het dorp wordt één naam door maar liefst drie respondenten genoemd. De reden daarvoor is dat de betreffende persoon door de respondenten wordt beschreven als iemand die zich overal mee bemoeit en dat leuk vindt, het feit dat hij ook daadwerkelijk iets gedaan krijgt in het dorp, z'n praatjes, hoe hij overkomt en zijn bestuursfuncties. De persoon wordt niet alleen gewaardeerd, maar krijgt ook veel commentaar van het dorp, denkt één van de respondenten. Eén van de respondenten noemt hele andere machthebbers: pastoor, kroegbaas en 'kranten' (mensen die in een soort telefoonkring de laatste nieuwtjes uitwisselen). Deze macht verdienen ze vanuit historie, respectievelijk eigenaar van de enige echte sociale plek in het dorp respectievelijk het verspreiden van roddels (met name misprijzende roddel). De eigenaren van het plaatselijke assurantiëkantoor worden ook als machthebbers genoemd door één respondent. Deze positie hebben zij volgens haar door het feit dat haast alle dorpsbewoners bij hun kantoor aangesloten zit. Daardoor horen, zien en weten ze veel. Ze benadrukt wel dat ze daar geen misbruik van maken.

Naar haar idee heeft het in Elshout een hoge status als je belangrijke functies binnen het vrijwilligerswerk bekleedt. Wel ook weer met de opmerking dat het respect én commentaar oplevert als je kartrekker bent.

Als het gaat over conflicten in het dorp wordt twee keer hetzelfde conflict genoemd, namelijk de rol van de kroegbaas in het dorp. Vele Elshouters vinden zijn manier van uitbaten niet passen bij de dorpsgemeenschap en negeren hem en zijn café. Het is een regelmatig terugkerend onderwerp van gesprek 'op de straat'. Een ander conflict dat werd genoemd is de rivaliteit tussen Elshout en andere dorpen. Tijdens de prijsuitreiking van de carnavalsoptocht merkt één respondent altijd spanning op tussen groepen uit verschillende dorpen, vooral met Drunen. Van vroeger uit op de basisschool ontstond die rivaliteit al: de Drunense Kakkers en Elshoutse Boeren. Die beeldvorming bestaat volgens de respondent nog steeds bij de jeugd. Zij gaf ook aan hier vroeger zelf deel van te hebben uitgemaakt. Van het andere conflict, genoemd door de respondenten, gaf eenieder aan hier geen onderdeel van uit te maken.

Machthebbers en conflicten: de vriendinnenclub

De respondenten is gevraagd wie binnen de groep machtshebber is/zijn, welke rollen er nog meer zijn en of er sprake is van conflicten in de groep en hoe de rollen hierbij tot uitdrukking komen.

Conclusie: op groepsniveau komt één persoon bij drie personen als machtshebber terug: een doordrammer met leiderschaps-karakter. Ironisch genoeg vond deze persoon, de machtshebber zelf, het deel uit maken van een groep niet zo belangrijk. Eén iemand benoemd een twee-deling, die later bij het benoemen van conflicten door iedereen wordt genoemd: een degelijke groep en een stapgroep. De degelijke groep voelt zich soms minder t.o.v. de andere groep, door de organisatiekracht van de stapgroep. De twee-deling wordt gevoed door vooroordelen, roddels en onenigheid over geld. Eén respondent geeft aan dat de twee-deling ook gevoed wordt door de invloed van een andere groep. Eén respondent ziet geen conflicten in de groep.

Wat betreft de vriendinnenclub wordt door twee respondenten dezelfde machtshebber genoemd. Zij verdient deze positie door haar karakter en overheersende gedrag waar anderen niet tegen in gaan. Ook krijgt zij de ruimte doordat anderen zich op de achtergrond zetten en 'bang' voor haar zijn. Daarmee krijgt ze de positie in de schoot geworpen. 'Organiseren betekent respecteren'. Aangegeven wordt dat deze persoon veel goede dingen doet en altijd mee doet, maar vaak wel op negatieve manier haar ideeën doordrukt. Eén respondent geeft aan dat er niet echt één machtshebber is, maar wel dat er twee 'kampen' in de groep zijn, waarbij ieder een kamp gekozen heeft waar zij bij wil horen. Een andere respondent gaf aan dat er in de groep meerdere machthebbers zijn. Twee creatieve personen, waarbij geld geen rol speelt, en één iemand die verantwoordelijk is voor financiën en heel behoudend is. Volgens haar heeft deze laatste persoon vroeger altijd de rol van 'moeder van de groep' toegewezen gekregen en daar is zij zich naar gaan gedragen: zij haalt daar voldoening uit.

Volgens alle respondenten accepteert iedereen zijn eigen rol in de groep. Echter durft men het niet altijd eerlijk te zeggen wanneer men het niet eens is met de besluitvorming.

Wanneer het gaat over conflicten op groepsniveau geven drie respondenten de twee-deling in de vriendinnenclub aan. Deze twee-deling wordt volgens één respondent veroorzaakt door geld en roddels. Deze zelfde respondent vindt het overigens geen probleem dat er een twee-deling is, 'dat is toch logisch als je met zoveel personen bent'. Twee respondenten verklaren de twee-deling door verschillende interesses van ieder subgroepje: 'je hebt een stapgroep en een meer degelijke groep, de eerste groep heeft geen kinderen, de tweede wel, de eerste groep zijn 'studenten' en de tweede groep is al jaren aan 't werk'. Eén van de respondenten geeft aan dat het gedrag van de ene groep ook door de andere groep veroordeeld wordt, of in ieder geval: 'dat denken we'. Een andere respondent vertelt dat de scheiding ook op basis van vooroordelen over elkaar in stand gehouden wordt. 'Soms denken we: we vragen de stapgroep maar niet, want die zullen dat wel niet leuk vinden'. Volgens één respondent heeft de stapgroep de meeste macht: 'organisatie maakt macht'. Initiatieven voor gezamenlijke activiteiten komen vaak van deze groep. De betrokkenheid met elkaar is er nog wel. Andere groepen hebben weinig invloed op deze twee-deling. Twee respondenten geven aan dat de stapgroep zich wat meer vermengt met andere groepen in Elshout.

Vertrouwen

De respondenten is gevraagd wie zij vertrouwen in hun groep en vooral: waarom!

Conclusie: Vertrouwen hebben in een persoon draait om het kunnen bewaren van 'geheimen'. De machtshebber van de groep wordt tweemaal genoemd als het gaat om 'minste vertrouwen'. Eén respondent heeft het minste vertrouwen in de mensen van het subgroepje waartoe ze niet behoort. Alle respondenten vertellen dat ze iedereen aardig vinden, zich geaccepteerd en veilig voelen. Eén persoon voelt zich in enkele gevallen minder veilig, bijvoorbeeld wanneer er verder niemand van haar sub-groepje is. Volgens één respondent heeft de groep wel kartrekkers nodig om groep te blijven.

Twee respondenten noemen dezelfde persoon als het gaat om wie ze het meest vertrouwen binnen de vriendinnenclub. Zij verdient dit door haar discretie. De twee overige respondenten noemen ieder iemand anders, maar wel met dezelfde toelichting: het in vertrouwen iets kunnen vertellen en weten dat het niet uitlekt.

Twee respondenten noemen degene die zij als machthebber ervaren als het gaat om in wie ze het minste vertrouwen hebben.

Alle respondenten zeggen als aanvulling op hun antwoord dat ze zich wel echt veilig voelen in de groep, iedereen aardig vinden. Eén van de respondenten: 'we kennen elkaar al zo lang. Vanaf de basisschool al. Je weet wat je aan elkaar hebt'. Een ander geeft aan dat er wel echt aan de groep getrokken moet worden door bepaalde personen: 'er is duidelijk sprake van pieken en dalen'. 'Iedereen accepteert elkaar, ook al is iedereen anders', zegt een andere respondent om haar vertrouwen en veilige gevoel in de groep te benadrukken. Een andere respondent voelt zich er echt bij horen, een gevoel van delen. Echter voelt zij zich soms opgelaten, minder, als 'haar' subgroep er niet is.

Toekomst macht

De respondenten is gevraagd of ze in de toekomst veranderingen/verschuivingen verwachten in de macht.

Conclusie: Macht van bepaalde personen in het dorp en de kerk zal afnemen en minder een rol spelen. Binnen de vriendinnenclub zullen de machtsverhoudingen veranderen, de twee-deling zal vager worden, wel blijft de huidige machtshebber ook in de toekomst de machtshebber.

Wat betreft machthebbers in het dorp verwachten de respondenten dat het steeds meer gelijk zal worden in het dorp, naarmate er meer mensen komen, de macht ligt dan minder bij 'enkele' personen. Een andere respondent denkt dat de mensen van middelbare leeftijd het stukje langzaam aan het overnemen zijn. Een respondent vraagt zich af of 'dit soort mensen' blijven bestaan, waarmee ze verwijst naar de huidige machthebbers in het dorp. Tot slot is er één respondent die denkt dat de macht van de kerk minder wordt.

Wat betreft de macht binnen de vriendinnenclub verwacht iedereen dat het in de toekomst wel verandert: de een denkt dat het steeds minder een rol speelt, twee denken dat het meegroeit met het leven. Twee personen geven aan dat de huidige machtshebber waarschijnlijk wel altijd de machtshebber zal blijven, door haar karakter. Eén respondent denkt dat de twee-deling zal blijven bestaan, zoals die nu is.

4.3.2 Demografische ontwikkelingen

De drie demografische ontwikkelingen uit dit onderzoek zijn voorgelegd aan de respondenten en hen is gevraagd te benoemen welke ontwikkelingen zij van toepassing vinden op Elshout.

Conclusie: de demografische ontwikkelingen zoals die landelijk spelen op het platteland worden niet bemerkt door de respondenten, waar het ontgroening betreft, wordt aangegeven dat een gebrek aan woningen een oorzaak hiervan zou kunnen worden, niet de mentaliteit van de jongeren zelf. De respondenten zien daarnaast een terugloop van het aantal agrariërs.

De demografische ontwikkelingen die in dit onderzoek aan bod zijn gekomen, afname omvang bevolking, ontgroening en vergrijzing worden niet door allen als zodanig in Elshout herkend. Het idee leeft bij allen dat de bevolking niet afneemt, dat de jeugd graag wil blijven en dat de verhouding jongeren/ouderen goed is. Drie respondenten geven aan dat er een gebrek is aan starters- en doorstroomwoningen waardoor niet veel jeugd daadwerkelijk kan blijven, terwijl ze dat wel zouden willen. Ze worden gedwongen om weg te gaan. Twee van de respondenten geven aan dat door de afname van het aantal agrariërs wel huizen vrij komen, maar dat deze voor de doelgroep jongeren niet te betalen zijn. Eén van de respondenten geeft aan dat er meer allochtonen in Elshout komen wonen. Tot slot geeft één van de respondenten aan dat het voorzieningenniveau daalt. Als voorbeeld wordt het recente sluiten van de laatste warme bakker en het, al langere tijd geleden, verdwijnen van de bank (alleen de PIN-automaat is er nog).

4.3.3 Leefbaarheid

Het dorp

Voor de vriendinnenclub is Elshout unaniem een klein, gezellig dorpje. Het uit zich door veel sociale contacten, iedereen kent elkaar, er valt veel te beleven, het is kleinschalig en er is sprake van een rijk verenigingsleven. Elshout betekent voor de respondenten rust, gezelligheid, sociale controle (prettig!), veel vrienden en bekenden, veiligheid en een thuis.

Veiligheid

De respondenten is gevraagd naar hun gevoel van veiligheid in het dorp.

Conclusie: het dorp is veilig, met de kanttekening dat één respondent aangeeft dat het veilige gevoel afneemt.

Het dorp wordt door alle respondenten als veilig beschouwd. Redenen die hiervoor genoemd worden zijn de grote sociale controle, dat er geen gekke dingen gebeuren en dat men elkaar snel te hulp schiet: 'je hoeft maar te gillen en het heeft effect'. Eén respondent geeft aan dat het veiligheidsgevoel wel afneemt, zij heeft zelf iets meegemaakt, waarvoor zij nu aanpassingen in huis heeft gedaan om de boel beter te beveiligen.

Voorzieningen

De respondenten is gevraagd naar welke voorzieningen Elshout heeft of die voldoen en welke voorzieningen ze missen.

Conclusie: De voorzieningen die er zijn, zijn goed. Voor de rest gaan de respondenten naar Drunen en in één geval daar nog buiten. De warme bakker wordt wel gemist.

De basisschool, (grote variatie aan)sportfaciliteiten, PIN-automaat, speelgelegenheden en het café zijn voorzieningen die alle respondenten noemen en die zij waarderen. Drie respondenten vertellen dat zij niets missen als het voorzieningen betreft. Eén respondent verklaart waarom: 'je bent snel in Drunen en daar zit alles'. Eén respondent geeft aan het juist fijn te vinden buiten Elshout boodschappen te doen. Zij haalt haar spullen waar zij de beste kwaliteit kan krijgen, afstand maakt

dan niet veel uit: 'en het is dan ook een uitje'. Twee respondenten geven aan het wel jammer te vinden dat de warme bakker is verdwenen.

Toekomst

De respondenten is gevraagd naar wat zij verwachten van de toekomst van het dorp in het algemeen, met als horizon het jaar 2025.

Conclusie: Respondenten zijn overwegend positief over de toekomst van het dorp. Er wordt groei verwacht en dit zal wel een lichte afname van de sociale normen en waarden betekenen. Men maakt zich wel zorgen over de woonmogelijkheden van jongeren en vergrijzing in de toekomst.

De toekomst van het dorp zien alle respondenten overwegend positief in. Alle respondenten verwachten dat het dorp dan gegroeid is, door uitgifte van bouwgrond. Eén respondent verwacht dat de Elshoutse gewoontes iets af zullen nemen als er veel mensen van buiten bijkomen. Eén respondent vraagt zich af wat er met de vele grote (leegstaande) boerderijen gaat gebeuren. Allen verwachten dat het voorzieningenniveau voor hen voldoende blijft en dat het verenigingsleven actief blijft. Eén respondent verwacht wel dat vergrijzing en ontgroening in de toekomst een grotere rol gaan spelen, onder andere door het ontbreken aan woonvoorzieningen voor jongeren.

4.4 Ouderen

Een viertal vrouwen van 65 jaar en ouder zijn ten behoeve van het onderzoek individueel geïnterviewd. De vrouwen zitten met elkaar in een vrijwilligersclub in het dorp. De vrouwen voelen zich allen 'gevestigde' in het dorp. Redenen hiervoor zijn contacten met een verscheidenheid aan mensen in het dorp, gevoel van erbij horen. Eén respondent geeft aan geen binding te hebben met jongeren in het dorp. De redenen dat ze deel uit maken van de vrijwilligersclub zijn uiteenlopend: leuk om ergens bij te horen, fijn om te doen, iets kunnen betekenen voor anderen, erkenning en een fijne samenwerking.

Zie paragraaf 1.3 voor een nadere toelichting op deze groep en de werkwijze omtrent de dataverzameling.

Hierna worden de indicatoren besproken, vanuit de perceptie van deze focusgroep. Het interview is zo opgesteld dat iedere individu haar mening geeft over de indicatoren die zich richten op sociaal kapitaal, daarna op demografische ontwikkelingen en tot slot op leefbaarheid. Achtereenvolgens komen dus de indicatoren van de begrippen uit het conceptueel model aan bod:

- Sociaal kapitaal: netwerken en kwaliteit, groepslidmaatschap in het dorp, groepen en normen, wederkerigheid en inzet voor de gemeenschap, religie/kerk, machthebbers en conflicten en vertrouwen
- Demografische ontwikkelingen
- Leefbaarheid: het dorp, veiligheid, voorzieningen en de toekomst.

Zoals hieruit blijkt ligt de nadruk het meest op sociaal kapitaal, zoals volgens het conceptueel model gewenst is. Het geeft namelijk de mogelijkheid het verschil tussen jong en oud weer te geven in wat ieder toevoegt aan de dorpsamenleving, om dat vervolgens in verband te brengen met de demografische ontwikkelingen en hoe die twee begrippen samen invloed hebben op de leefbaarheid van het dorp. Een aandachtspunt alvorens de analyse van deze data wordt gepresenteerd: de antwoorden van de respondenten zijn gevoed door hun achtergrond, de mensen met wie ze omgaan, kortom, door de context. Er is dus sprake van subjectiviteit. Op deze manier is het wel mogelijk geweest data op 'detailniveau' te verzamelen, wat voor de opzet van dit onderzoek belangrijk is.

4.5 Indicatoren

Per indicator wordt allereerst een korte toelichting gegeven over wat er is gevraagd, dan een korte conclusie, zodat de essentie van de indicator meteen helder is, gevolgd door een uitgebreidere beschrijving van die indicator.

4.5.1 Sociaal kapitaal

Netwerken en kwaliteit

Voor deze indicator is aan alle respondenten gevraagd hun netwerk (formeel en informeel) in en buiten het dorp weer te geven en hun deelname hierin te beoordelen (actief of passief). Daarna zijn de netwerken in volgorde van belangrijkheid geplaatst en geven de respondenten aan hoe hun lokale netwerk zich verhoudt tot hun niet-lokale netwerk in belangrijkheid.

Conclusie: D'n Elshof, Katholieke Bond voor Ouderen (KBO) en familie zit bij iedereen in de lokale figuratie. Daarnaast heeft eenieder nog een aantal specifieke netwerken in de vorm van sportclubs, losse vrienden en de buurt. Voor de helft van hen is de familie de belangrijkste lokale figuratie, voor de andere helft is dat d'n Elshof. Twee van de vier respondenten hebben in het dorp een formeel netwerk, twee niet, daar bevindt zich dit netwerk in Drunen. De bovenlokale figuratie bestaat uit (schoon)familie, vriendenclubs, kennissen en sportverenigingen. De spreiding is opvallend verschillend: voor twee respondenten de directe regio, voor de twee anderen Midden- en Zuid-Nederland. Twee respondenten beoordelen de kwaliteit van de lokale figuratie als minder dan de niet-lokale figuratie, voor de anderen zijn deze gelijkwaardig. Drie respondenten vinden het heel belangrijk om ook buiten het dorp netwerken te hebben, tegen vereenzaming en om er wat op te steken.

De lokale figuraties van de vrijwilligers zijn in kaart gebracht, hierbij zijn informele en formele netwerken apart bekeken. Allen hebben de informele netwerken: familie, KBO en Elshof. Drie respondenten hebben ook de buurt in hun netwerk zitten. Twee respondenten hebben (ieder een andere) club mensen van een sportieve activiteit van d'n Elshof in hun netwerk. Eén respondent heeft naast d'n Elshof, KBO en buurt, de vrouwenbond en de telefooncirkel in haar lokale figuratie. Een andere respondent heeft in haar lokale figuratie, naast d'n Elshof, KBO en de buurt, het seniorenkoor en een cabaretgroep. De laatste respondent heeft in haar figuratie de kerk/parochie genoemd. Voor twee respondenten is familie het belangrijkste netwerk binnen de lokale figuratie, voor twee anderen is dat d'n Elshof. Voor twee respondenten is de buurt het minst belangrijke netwerk, voor de anderen de kerk respectievelijk de sportclub.

Formele netwerken zijn voor twee respondenten onderdeel van de lokale figuratie. Het betreft dan voor beiden het assurantiëkantoor en voor één van hen ook nog de Regiobank. De twee anderen hebben in het dorp geen formele netwerken, die bevinden zich veelal in Drunen.

De netwerken buiten het dorp bestaan voor alle respondenten uit (schoon)familie buiten het dorp, vriendenclubs, kennissen en sportverenigingen. Opvallend is dat voor twee respondenten de bovenlokale figuratie met name in de directe omgeving van het dorp zit. Voor de andere twee ouderen is die figuratie verspreid door Midden- en Zuid-Nederland. Het gaat dan met name om familie en vrienden.

De kwaliteit van de lokale figuratie ten opzichte van de niet-lokale figuratie wordt door twee respondenten als minder beoordeeld. Voor hen is de niet-lokale figuratie belangrijker dan de lokale figuratie. Opvallend is dat één van hen ook aangeeft dat het heel belangrijk is, omdat het dorp

bekrompen is. Je hoort zo eens andere dingen en steekt daar wat van op. De andere twee respondenten vinden de kwaliteit gelijkwaardig.

Groepslidmaatschap in het dorp

De respondenten is gevraagd van welke clubs, verenigingen, stichtingen etcetera zij lid zijn in het dorp. Daarnaast is gevraagd wat hun persoonlijke rol is in die club, vereniging, stichting.

Conclusie: Alle respondenten zijn lid van de KBO en vervullen een vrijwilligersrol in d'n Elshof. Twee ouderen hebben meerdere vrijwilligerstaken in het dorp, deze twee hebben ook in een aantal initiatieven een bestuursfunctie.

Twee respondenten zitten in het bestuur van de KBO en één ook nog in de activiteitencommissie. Deze laatste is ook lid van de buurtvereniging, het seniorenkoor, een cabaretgroep en vrijwilliger in het zwembad in Drunen om daar met ouderen uit Elshout en Drunen te bewegen in het water. Eén andere respondent is lid van de vrouwenbond (VCE), waar ze penningmeester is, ze zit als voorzitter bij de telefooncirkel (een initiatief van het Rode Kruis), bij de Elshof zit deze respondent in de kerngroep, wat bijvoorbeeld betekent dat zij de sleutel van de sociëteit heeft. Tot slot is er een respondent die bij het steunpunt (d'n Elshof) lid is van de yoga-club.

Groepen en normen: het dorp

De respondenten is gevraagd naar welke groepen in het dorp te onderscheiden zijn en wat de normen van die verschillende groepen zijn.

Conclusie: De ouderen vonden het lastig om groepen te benoemen, ze zien het dorp als één geheel. Na wat doorvragen is het hoofdzakelijke onderscheid dat gemaakt wordt: jongeren, ouderen, authentieke Elshouters (dorpsbewoners) en import. Kenmerken van de dorpsbewoners zijn meelevend, betrokken maar ook chauvinistisch en Elshouters hebben snel hun oordeel klaar. De respondenten behoren zelf tot de groep (actieve) ouderen, één tot de import en één voelt zich nergens bij horen.

Groepen waar de respondenten zichzelf toe vinden behoren zijn met name (actieve) ouderen, één respondent geeft aan tot de import te behoren, ondanks het feit dat ze al lang in Elshout woont. Zij zegt hierover: 'je wordt wel geaccepteerd, maar bent nooit ECHT Elshouts, ik accepteer het wel, ik vind 't niet erg'.

Groepen en normen: de ouderen

De respondenten is gevraagd naar de kenmerken en normen van hun groep.

Conclusie: de vrijwilligersgroep van de Elshof is een gezellige groep, waarin mensen elkaar accepteren en elkaar aanvullen. Een belangrijk kenmerk is het ten dienste staan aan de bezoekers van d'n Elshof. Normen zijn gericht op het zelf organiseren van vervanging, invallen als het nodig is en dat het wel allemaal vrijblijvend is. Je wordt twee keer per jaar bij de vergadering verwacht. Verder verwacht men enerzijds dat je jezelf bent, anderzijds dat je je aanpast. De normen van de groep passen bij de normen van het dorp, volgens de ouderen.

Als vrijwilligersgroep van de Elshof geven de respondenten ieder aan een hele gezellige, goede groep te zijn. Ze kunnen goed met elkaar overweg, het klikt. Eén respondent geeft aan dat ze altijd kan zeggen waar het op staat en dat het daarom goed werkt: 'we vullen elkaar aan'. Een belangrijk kenmerk, geeft een respondent aan, is dat ze echt ten dienste staan van de mensen die bij d'n Elshof komen: 'het is ECHT vrijwilligerswerk'. Zij geeft ook aan dat er dan ook veel te doen is voor de ouderen.

Ook deze groep heeft een aantal normen. Drie respondenten vertellen dat het normaal is dat als je eens niet kunt je zelf vervanging regelt en van de andere kant bekeken dat je ook invalt voor een ander als dat nodig is. Twee ouderen geven aan dat een belangrijke regel is dat het vrijwilligerswerk geen verplichting is, kun je niet, dan is het ook prima. Jezelf zijn is een norm die genoemd wordt en aan de andere kant noemt één van de ouderen dat je je aan moet passen en niet uit de hoogte moet doen.

Volgens alle respondenten passen de regels en kenmerken van de groep goed bij de regels en kenmerken van het dorp.

Wederkerigheid en inzet voor de gemeenschap

Alle respondenten is gevraagd naar wat zij zelf, individueel, toevoegen aan het dorp.

Conclusie: De respondenten voegen met hun vrijwilligerswerk diverse zaken aan de gemeenschap toe: punctualiteit, directheid, hulpvaardigheid en gezelligheid. De respondenten zijn tevreden over hun bijdrage aan de gemeenschap.

Alle respondenten is gevraagd naar wat zij zelf, individueel, toevoegen aan het dorp. Eén van de respondenten benoemt haar rol 'ma regel', ze is heel punctueel en dat draagt bij aan de orde in haar bestuursfuncties. Een andere respondent noemt haar directheid als een sterk punt met betrekking tot haar inzet voor de gemeenschap: 'ik kan veel zeggen en mensen pikken dat, het wordt geaccepteerd. Ik maak van mijn hart geen moordkuil'. Een derde respondent noemt haar hulpvaardigheid als dienst voor de gemeenschap. Ze heeft er de tijd voor en vindt het leuk om te doen. De laatste respondent geeft aan zich als vrijwilligerster behoorlijk in te zetten. Ze gaat gezellig met de mensen om en wil ze een gevoel geven dat ze welkom zijn. Allen zijn tevreden over hun bijdrage.

Religie/kerk

De respondenten is gevraagd naar hun betrokkenheid bij de kerk/religie.

Conclusie: De rol van de kerk in het leven van de ouderen wordt heel wisselend beoordeeld. Voor de één speelt het nog een heel wezenlijke rol, voor één iemand hoort het erbij, voor de ander betekent het niet veel meer en nog een ander geeft aan er allergisch voor te zijn geworden, vanwege de conservatieve houding van de kerk.

Voor één van de respondenten speelt de kerk een grote rol in haar leven. Ze gaat iedere zondag naar de kerk en houdt het dus echt bij. Een andere respondent geeft aan dat de kerk er voor haar bij hoort, maar niet overdreven veel. Ze gaat wekelijks naar de kerk en als er iemand is overleden. Eén iemand geeft aan dat de kerk nauwelijks een rol speelt in haar leven. Tot slot is er één respondent die aangeeft altijd erg toegewijd te zijn geweest aan de kerk, maar dat ze er de laatste jaren allergisch voor is geworden. De kerk in het dorp is heel conservatief en daardoor heeft ze er niet zoveel meer mee. Religie speelt voor haar wel een rol.

Machthebbers en conflicten: het dorp

De respondenten is gevraagd welke machthebbers ze in het dorp zien en waarom zij dat zijn. Tevens is gevraagd naar conflicten in het dorp en wie daarbij een rol speelden.

Conclusie: Op dorpsniveau wordt één persoon door iedereen als machtshebber bestempeld. Deze persoon verdient veel aanzien door o.a. allerlei bestuursfuncties in het dorp te vervullen, 200% inzet te tonen en een enorm netwerk te hebben. Andere machtshebbers die genoemd worden zijn de kerk, de voorzitter van de KBO en het hoofd van de basisschool, van oudsher hebben die een positie met aanzien en invloed. Verschuiving in de macht is niet waarneembaar. Wellicht dat het in de toekomst bij de jongeren meer speelt (zegt één respondent) en een andere respondent denkt dat er niet veel machtshebbers zijn, dus dat het daarom niet schuift.

Qua conflicten op dorpsniveau wordt er weinig genoemd, er is één voorbeeld van een familievete, waarbij dorpsnormen niet werden gerespecteerd.

Als het gaat om machthebbers in het dorp wordt één naam door drie respondenten genoemd. Deze persoon heeft diverse bestuursfuncties in het dorp en speelt een belangrijke rol bij allerlei oudereninitiatieven. De persoon verdient deze positie door dat het een kartrekker is, zich voor 200% inzet, een echt verenigingsfiguur is, een doorzetter en iemand met een enorm netwerk, waardoor de persoon veel voor elkaar krijgt. 'De persoon kán en wíl het!' en 'de persoon is heel zichtbaar in het dorp: de persoon kent iedereen en iedereen kent de persoon'. De respondenten zijn ook kritisch: de persoon is niet altijd tactisch en dingen moeten ook altijd op de manier van die persoon. Twee personen noemen ook de kerk als invloedrijke partij in het dorp, dat is iets van vroeger uit. De kerk heeft van oudsher aanzien. Eenmaal wordt de voorzitter van de KBO genoemd, ook vanwege de bestuurspositie. Volgens twee respondenten zitten er geen verschuivingen in wie de machtshebbers zijn: 'het zijn toch meestal dezelfde die het doen'. Een andere respondent benadrukt dat zij denkt dat het bij jongeren minder speelt, dat die elkaar meer als gelijken zien. Tot slot denkt één respondent dat er niet veel machthebbers zijn in het dorp, dus dat er ook niet veel verschuivingen zijn waar te nemen.

Machthebbers en conflicten: de ouderen

De respondenten is gevraagd wie binnen de groep machtshebber is/zijn, welke rollen er nog meer zijn en of er sprake is van conflicten in de groep en hoe de rollen hierbij tot uitdrukking komen.

Conclusie: Op groepsniveau worden personen van het bestuur en/of kernteam genoemd als machtshebbers. Weer vanwege inzet en aanzien van de posities die zij bekleden. Hier zal pas een verschuiving plaatsvinden als het bestuur zou wisselen.

Op groepsniveau zijn er geen conflicten, als er iets is, wordt het 'binnenskamers' opgelost.

Wat betreft de vrijwilligersgroep zijn er ook machtshebbers te onderscheiden. De machtshebber van het dorp wordt hier ook als machtshebber genoemd en daarnaast een aantal personen die in het bestuur en/of kernteam zitten. De redenen die de respondenten noemen over het feit dat dit de machtshebbers zijn, lopen niet uiteen. Het gaat met name om de hoeveelheid werk die de personen verzetten, het feit dat ze in het bestuur zitten en in een enkel geval dat iemand prominent aanwezig is. Met hun functie en de manier waarop ze die invullen, verdienen ze aanzien. Wat betreft een verschuiving van de machtshebbers, die is niet waar te nemen. Het is al jaren hetzelfde. Het zal pas veranderen als er een ander bestuur komt, is de verwachting van één van de respondenten. Alle respondenten geven aan dat iedereen akkoord gaat met de rol en de machtsverdeling die ze hebben binnen het team van vrijwilligers. 'Het loopt allemaal heel soepel', volgens één van de respondenten.

Vertrouwen

De respondenten is gevraagd wie zij vertrouwen in hun groep en vooral: waarom!

Conclusie: Een aantal personen uit het bestuur worden genoemd als het gaat om personen waar de respondenten het meeste vertrouwen in hebben. Vertrouwen heeft voor hen alles te maken met integriteit en de band die je met iemand hebt. Twee respondenten vertrouwen een bepaalde persoon het minste, vanwege beschamen van integriteit en het hebben van een minder zuiver verleden. Alle respondenten voelen zich veilig in de groep en waarderen en vertrouwen elkaar.

Wanneer het onderwerp het thema 'vertrouwen' is, wordt er allereerst door eenieder goed nagedacht alvorens te antwoorden. Vaak wordt iemand uit het bestuur genoemd die het meest vertrouwd wordt. Redenen voor het vertrouwen zijn unaniem, wie het ook betreft, integriteit en de band die je hebt met een bepaald persoon. Alle respondenten benadrukken dat ze zich veilig voelen in de groep, dat ze eigenlijk iedereen vertrouwen. Eén respondent verwoordt dat als volgt: 'we kunnen van elkaar op aan'. Een ander: 'Ik voel me er thuis, het klikt allemaal'.

Toekomst macht

De respondenten is gevraagd of ze in de toekomst veranderingen/verschuivingen verwachten in de macht.

Conclusie: De machtsverhoudingen schuiven volgens twee personen richting de jongeren, de anderen zien nu al geen hevige machtsarena en verwachten dat dat zo blijft.

Wat betreft machtsverhoudingen in het dorp verwachten twee respondenten een verandering. De één verwacht dat de jeugd meer de macht zal krijgen, wat zij een goede ontwikkeling vindt. De tweede respondent verwacht wel een verandering, door meer mensen/nieuwbouw krijg je een andere samenleving. Zij verwacht ook dat de macht dan meer bij de jongeren komt te liggen. De overige twee respondenten vinden dat er niet veel invloedrijken zijn, dat iedereen meetelt en dat dat zo zal blijven.

4.5.2 Demografische ontwikkelingen

De drie demografische ontwikkelingen uit dit onderzoek zijn voorgelegd aan de respondenten en hen is gevraagd te benoemen welke ontwikkelingen zij van toepassing vinden op Elshout.

Conclusie: de demografische ontwikkelingen zoals die landelijk spelen op het platteland worden in Elshout niet bemerkt door de respondenten. Vergrijzing speelt volgens één respondent wellicht een kleine rol. De ouderen merken op jongeren zelfs te zien terugkeren naar hun geboortegrond na verloop van tijd. Het dorp heeft ook aantrekkingskracht op ouderen uit een ander dorp.

De demografische ontwikkelingen die in dit onderzoek aan bod zijn gekomen, afname omvang bevolking, ontgroening en vergrijzing en ruimtegebruik worden door de ouderen unaniem als niet geldend voor Elshout ervaren. Eén respondent geeft aan dat vergrijzing wellicht een kleine rol speelt. 'Oude mensen blijven hier wonen zolang het kan'. Ook geven drie respondenten aan zelfs een terugkeer van de jeugd/jongeren te zien na verloop van tijd. Eén respondent geeft aan dat ze vindt dat er momenteel ook veel kinderen worden geboren in het dorp. Een andere respondent noemt de aantrekkingskracht die het dorp ook heeft op ouderen uit Drunen: 'die komen zelfs hier wonen!'.

4.5.3 Leefbaarheid

Het dorp

Voor de vrijwilligersclub is Elshout een gezellig, agrarisch dorp (al wordt dit laatste minder). Het is een persoonlijk dorp, je kent iedereen van gezicht, het is er groen en landelijk. De betekenis van het dorp voor de respondenten is dat het als 'thuis' voelt, dat ze er veel mensen kennen, zich geaccepteerd voelen en in een aantal gevallen ook als Echte Elshoutse. Eén respondent vertelt dat ze er geboren en getogen is en niet beter weet: 'ik heb het prima naar de zin'. Eén iemand geeft de Elshof aan als heel betekenisvol voor haar. Een ander geeft aan dat je echt bij het dorp betrokken bent.

Veiligheid

De respondenten is gevraagd naar hun gevoel van veiligheid in het dorp.

Conclusie: De respondenten voelen zich unaniem veilig in het dorp: er gebeurt nooit iets waardoor ze aan de veiligheid zouden moeten twifelen.

De redenen die gegeven worden voor het gevoel van veiligheid zijn dat er nooit iets gebeurt, mensen op elkaar letten en sociaal voelend zijn en dat ze geen dreiging voelen. Opvallend is dat twee ouderen als eerste aangeven ook niet bang aangelegd te zijn en geen achterdocht te koesteren: 'ik deed eerst de deur niet eens op slot, op aandringen van mijn buurman doe ik dat nu vort wel'.

Voorzieningen

De respondenten is gevraagd naar welke voorzieningen Elshout heeft of die voldoen en welke voorzieningen ze missen.

Conclusie: Het aantal voorzieningen is erg beperkt, vinden de respondenten, echter missen ze geen voorzieningen. Ze zijn allen nog mobiel en gaan voor de boodschappen enzovoorts naar Drunen of Waalwijk. Een warme bakker wordt door één respondent gemist. Tevens beschrijft een oudere het gebrek aan luxe appartementen om te gaan wonen in de periode vóór je naar een aanleunwoning of woonzorgvoorziening gaat.

De voorzieningen die genoemd worden door de ouderen zijn d'n Elshof, twee respondenten noemen de PIN mogelijkheden en de rijdende groenteboer. Eén respondent vertelt dat er een buurtbus rijdt, maar daar wordt nog weinig gebruik van gemaakt door de ouderen: 'ze denken: m'n kinderen brengen de boodschappen wel'. De bus maakt het mogelijk om in Drunen en Waalwijk te komen voor een paar euro.

Eén respondent geeft meteen aan: 'we hebben hier helemaal niets!' Maar, alle respondenten hebben een duidelijke mening over het voorzieningenniveau: ze missen geen voorzieningen. Allen zijn nog mobiel. Eén respondent geeft aan dat als er een winkel in het dorp zou zijn, ze hier toch geen gebruik van zou maken: 'die winkels zijn vaak veel duurder'. Wat gemist wordt, door één respondent is een warme bakker. Een andere respondent geeft aan luxe appartementen voor ouderen te missen. Je kunt alleen van je (vrijstaande) huis naar een aanleunwoning. Die stap is voor veel ouderen ineens te groot. Zij willen graag nog even genieten van een comfortabel appartement en dan moet je weg uit het dorp. Deze respondent heeft momenteel haar huis ook te koop staan en ziet er erg tegenop om naar Drunen te moeten verhuizen.

Toekomst

De respondenten is gevraagd naar wat zij verwachten van de toekomst van het dorp in het algemeen, met als horizon het jaar 2025.

Conclusie: Elshout zal volgens de ouderen niet veel veranderen. Er komen waarschijnlijk meer huizen en inwoners en ze hopen en verwachten(!) dat het gemoedelijk blijft.

Voor de toekomst van het dorp (met als uitgangspunt het jaar 2025) verwachten drie respondenten weinig veranderingen ten opzichte van de huidige situatie in Elshout. Alle respondenten verwachten een toename van het aantal huizen en dus inwoners. Eén respondent geeft aan te hopen dat er niet teveel inwoners komen, zodat het gemoedelijk blijft. Deze persoon verwacht ook dat het boerenoverzicht af zal nemen en dat het opleidingsniveau van de bevolking stijgt. Een andere respondent hoopt op een aantal winkels.

De analyse van de antwoorden van de jongeren en ouderen op de diverse thema's leveren de input op voor het invullen van het ADMD-model voor het dorp Elshout betreffende deze twee groepen. Echter wordt allereerst in onderstaande paragraaf beschreven wat de jongeren over de ouderen en andersom zeiden met betrekking tot sociaal kapitaal. Dat geeft de input voor de beschrijving van de vijf machtsbronnen. Vervolgens wordt in paragraaf 4.7 het ADMD-model toegelicht.

4.6 Jongeren en ouderen over elkaar

Tijdens de gesprekken met de respondenten is ook ingegaan op het beeld wat deze groepen van elkaar hebben, betreffende een aantal onderwerpen: rol in het dorp, normen van de groep die ze de andere groep 'opleggen', macht van de groep op het dorp, macht van de groep op de andere groep en wat de ene groep van de andere groep kan leren.

In deze paragraaf worden de antwoorden van beide groepen op deze thema's weergegeven. Ook hier wordt eerst de conclusie beschreven, na de conclusie is een uitgebreidere beschrijving van de thema's te vinden.

4.6.1 Jongeren over ouderen

Conclusie: Jongeren vinden het belangrijk dat er ouderen zijn in het dorp en zien hun toegevoegde waarde in sociale controle, cultuur, kennis en ervaring, rollen in besturen, roddels en nieuwtjes en het in stand houden van tradities. Jongeren kunnen van ouderen o.a. leren wat betreft actief zijn met elkaar en het kennen en verbinden van mensen met elkaar. De macht van ouderen wordt wisselend beoordeeld: twee respondenten zien een afnemende macht, één respondent ziet een grote macht en één respondent ziet de macht alleen in de eigen kring van de ouderen.

Rol van ouderen

Wanneer het gaat over de rol van ouderen in het dorp geven twee respondenten aan dat de ouderen belangrijk zijn, omdat zij veel vrijwilligerstaken in het dorp invullen. Eén respondent daarover: 'als je kijkt naar de Elshof, wat daar allemaal gebeurt, ik sta daarvan te kijken, leuk!'

Een andere respondent geeft aan dat ouderen een stukje Elshoutse cultuur overbrengen, je hoort veel van hen over vroeger. Zij vindt het goed dat dat er is. Sociale controle op de jeugd en het aanspreken van ouders is een rol die een andere respondent ziet. Tot slot vindt één respondent dat

ouderen echt een eigen netwerk hebben en niet op zoek zijn naar de jeugd. Zij ziet ook een sterke scheiding tussen de meer traditionele ouderen en wat lossere 'nieuwe' ouderen.

Normen en tradities opgelegd door ouderen

Normen en tradities die de jongeren zien in het dorp, waarvan ze vinden dat die van de ouderen af komen, zijn het carnavalsgebeuren, praatjes maken op straat, tuin op zaterdag gereed hebben voor de zondag, burenhulp, geloof (voelt niet als opgelegd), tradities in de Meimaand, anti-kinderdagverblijf, vrouwen horen thuis te blijven en respect voor elkaar en voor ouderen.

Macht van ouderen op het dorp

Over de macht van de ouderen op het dorp zijn de jongeren verdeeld. Drie respondenten geven aan dat de macht er wel is, maar twee personen daarvan denken dat het wel minder is, als dat het is geweest. Eén respondent denkt dat de invloed vooral ook in hun eigen kringen merkbaar is. Eén van deze respondenten denkt dat de macht nog groot is, doordat ouderen met name de belangrijke rollen vervullen in besturen van verenigingen. De twee respondenten die denken dat het minder wordt, daarvan geeft één aan dat de inwoners van middelbare leeftijd het stokje aan het overnemen zijn en de ander denkt de jeugd, door de organisatiekracht van deze groep.

Invloed ouderen op vriendinnenclub

Twee respondenten denken dat de ouderen geen invloed hebben op hun vriendinnenclub. Twee respondenten denken van wel. Waarvan één benadrukt weleens nuttige tips te krijgen, maar bijvoorbeeld ook in de vorm van sponsoring of materiaal voor carnaval. De andere respondent denkt dat de ouderen op bepaalde personen in de vriendinnenclub wel invloed hebben, vooral op het niveau van tradities en normen: een bepaalde gereserveerdheid en conservatisme.

Het belang van ouderen voor het dorp

Drie respondenten vinden de ouderen belangrijk voor het dorp. Het gaat dan om sociale controle, veiligheid, kennis en ervaring die ze hebben en het feit dat ze er bijhoren. Eén respondent noemt ze gezellig en vindt dat er geen vervelende ouderen zijn. Voor één respondent zijn ze belangrijk voor de klandizie van haar onderneming. Eén respondent heeft hier geen mening over.

Ouderen en wat je van ze kunt leren

Drie respondenten noemen uiteenlopende zaken, zoals: levenservaring, op zaterdag poetsen (respondent is dat zelf niet van plan), gezelligheid (ouderen kennen veel mensen en verbinden veel mensen met elkaar) en actief zijn met elkaar. Alleen positieve zaken worden genoemd. Eén respondent geeft aan weinig contact te hebben met de ouderen en daarom niet meer voorbeelden te kunnen noemen. Een andere respondent heeft geen mening over deze vraag.

Ouderen en het sociale leven in het dorp

Drie respondenten reageren op de vraag wat ouderen toevoegen aan het sociale leven in het dorp met uiteenlopende zaken, zoals: sociale controle, rollen in besturen, activiteiten in de Elshof, roddels en nieuwtjes, houden de kerk aan de gang. Eén respondent kan niets noemen. Een andere respondent benoemt dat ouderen niet echt veel aan andere leeftijdscategorieën toevoegen.

4.6.2 Ouderen over jongeren

Conclusie: Ouderen vinden jongeren belangrijk voor het dorp, met name voor de gezelligheid, levendigheid, het verenigingsleven en het tegengaan van de vergrijzing. Jongeren hebben nog steeds de Elshoutse normen. Qua macht zijn de ouderen verdeeld, een deel vindt de jongeren wel van grotere invloed dan de ouderen, een enkeling niet en een enkeling ziet gelijkwaardigheid aan elkaar. Jongeren en ouderen doen niet veel met elkaar, maar zou dit zo zijn, dan zou dat goed gaan. Ouderen zouden het organisatietalent en eensgezindheid van de jongeren willen leren. De respondenten vinden ook wel wat negatieve dingen van de jongeren, zoals opvoeden en 'makkelijk zijn'. Jongeren dragen veel positiefs bij aan het sociale leven in het dorp, zoals gezelligheid, sportiviteit, verenigingsleven en betrokkenheid.

Rol van jongeren

De rol van jongeren in het dorp wordt door alle respondenten anders verwoord. Eén van de respondenten zegt dat zij ervoor zorgen dat het dorp niet vergrijsd en dat het verenigingsleven dankzij de jongeren bloeiend blijft. Een volgende respondent geeft aan dat er zonder jongeren geen toekomst is en dat zij Elshoutse normen toevoegen. Een andere respondent zegt dat de jongeren actief zijn en dat je dat terugziet tijdens carnaval, maar ook in muziek. Tot slot zegt de laatste respondent dat ze door hun kinderen meer leefbaarheid toevoegen. Kinderen brengen een andere sfeer in een buurt en je hoort eens andere verhalen, dat is positief.

Normen opgelegd door jongeren

Wat betreft de normen opgelegd door jongeren beamen drie respondenten dat de Elshoutse jongeren vooral bezig zijn met het voortzetten van normen die er al zijn, dat vertaald zich concreet in het actief zijn van de jongeren, zij vinden dat ook belangrijk. Jongeren zetten ook contacten voort, zoals de ouderen dat deden. Er wordt door jongeren veel georganiseerd, dat past ook echt bij Elshout. Eén van de respondenten geeft aan dat de rol van de kerk veranderd is, maar dat er nog steeds jongeren zijn die dat wel belangrijk vinden. Tot slot heeft één van de respondenten geen antwoord op dit thema, zij geeft aan daarvoor te weinig contact te hebben met deze groep.

Macht van jongeren op het dorp

Twee respondenten vinden de jongeren in het dorp overheersen of in ieder geval prominent aanwezig zijn. Dit uit zich in evenementen, bij sportclubs, bij buurtverenigingen en met de carnaval. 'Dat mag ook', volgens één van die respondenten. Zij geeft wel ook aan dat jongeren vooral in hun 'eigen straatje' bezig zijn, dat geldt voor ouderen ook, maar voor jongeren nog meer. De overige twee respondenten vinden dat het met bepaalde gebeurtenissen ook goed samen gaat, zoals bij het jaarlijkse stratentoernooi: dan doet jong en oud mee. Eén van die respondenten vindt dat de ouderen overheersen, maar de jongeren zetten langzaam maar zeker door. De andere respondent vindt dat de twee groepen gelijk blijven. Deze respondent geeft ook aan blij te zijn dat er in Elshout geen hangjongeren zijn, daardoor hoeven ouderen zich niet bedreigd te voelen.

Invloed jongeren op de vrijwilligersclub

Volgens drie respondenten beïnvloeden jongeren het reilen en zeilen bij de vrijwilligersclub niet. 'Jongeren doen lekker hun eigen ding', volgens een respondent. Eén respondent vindt dat de jongeren wel een goede invloed hebben. 'We doen niet veel met elkaar, maar als dat moet dan lukt dat wel'.

Het belang van jongeren voor het dorp

Over het belang van jongeren voor het dorp hebben twee respondenten geen mening. Een andere respondent zegt dat iedereen belangrijk is voor het dorp en de laatste geeft aan dat haar persoonlijke belang is dat ze graag met de jongeren praat.

Jongeren en wat je van ze kunt leren

Twee respondenten geven aan dat ze iets kunnen leren van het organisatietalent van de Elshoutse jongeren. 'ze hebben goede ideeën'. Eén van de betreffende respondenten prijst de eensgezindheid en het feit dat ze er de schouders onder zetten. Twee respondenten noemen ook negatieve zaken, die ze nooit van de jongeren over zullen nemen, namelijk over de stoep fietsen, het vrije opvoeden en het af en toe wat 'makkelijk zijn'. Eén respondent heeft over deze vraag geen mening.

Jongeren en het sociale leven in het dorp

Op de vraag wat jongeren bijdragen aan het sociale leven in het dorp, zijn alle ouderen positief. Zaken die genoemd worden: gezelligheid, betrokkenheid bij het dorp en gebeurtenissen (b.v. als iemand overlijdt), kartrekkers, sport, carnaval, evenementen en het organiseren daarvan, groter worden van verenigingen en leven.

4.7 Machtsbalans jongeren en ouderen: het ADMD-model

Nu de data zijn geanalyseerd per indicator en per groep, wordt in dit hoofdstuk de vertaalslag naar het ADMD-model (zie hoofdstuk 3) gemaakt. De twee groepen, jongeren en ouderen, vormden de focus van de casus. Met het ADMD-model wordt getoond hoe de groepen ten opzichte van elkaar in de lokale en bovenlokale ruimte/figuratie staan. Hiermee wordt invulling gegeven aan het belangrijkste begrip van dit onderzoek: sociaal kapitaal. Allereerst wordt kort de theorie nog herhaald en daarna wordt het ADMD-model beschreven. Tot slot worden de uitkomsten van dit hoofdstuk verbonden aan het conceptuele model van het onderzoek.

4.7.1 Terug naar de theorie

De gevestigden-buitenstaanders theorie beschrijft hoe in een lokale situatie er sprake is van een machtsarena waarin twee groepen zitting hebben. Deze theorie helpt bij het in kaart brengen van het sociaal kapitaal. De individuen behorende tot iedere groep hebben allen een lokale figuratie, oftewel netwerken op het lokale niveau. Tevens worden zij beïnvloed door de bovenlokale ruimte. Dat is de context waarbinnen de actoren van de machtsarena zich vestigen, meer dan vroeger heeft de context invloed op ons gedrag en denkwijze. De theorie maakt het mogelijk om conflictsituaties in beeld te brengen, maar ook groepen uit een dorp ten opzichte van elkaar en ten opzichte van de lokale figuratie en bovenlokale ruimte te positioneren. Op basis van de in hoofdstuk 4 besproken indicatoren en het beoordelen van de machtsbronnen die beide groepen tot hun beschikking hebben, kan het model voor Elshout met betrekking tot de gekozen groepen ingevuld worden. De vijf machtsbronnen zijn:

- Bezit: zowel materieel (geld, grond) als immaterieel (beschikking over kennis en tijd);
- Leiderschapsposities: formele posities, maar ook persoonlijke kenmerken;
- Groeps grootte in verhouding tot de andere groep: massa is macht;
- Netwerken: intensiteit, kwaliteit en soort contacten;
- Historisch voordeel: historisch gegroeide machtspositie, zij bepalen de normen.

In de volgende paragraaf wordt dit nader uitgewerkt voor de situatie in Elshout.

4.7.2 Het ADMD-model

Uit de gesprekken en de antwoorden op de diverse thema's beschreven in hoofdstuk vier is geen duidelijk machtsverdeling tussen jong en oud te halen, puur gebaseerd op de antwoorden van de

respondenten. De meningen over de overheersende partij wisselen sterk en hieruit valt geen concrete machtsbalans af te leiden. Het beoordelen van de machtsbronnen geeft wel handvaten.

Bezit

Op materieel gebied zijn de ouderen sterker gepositioneerd dan de jongeren. Op het gebied van geld is dat niet te beoordelen, maar op het gebied van onroerend goed wel: zij bezitten een hoger segment huizen met meer grond. Immaterieel hebben de ouderen ook meer tot hun beschikking. Met name wat betreft het aspect tijd, zij investeren meer tijd in de gemeenschap dan de jongeren. Ook beschikken zij over meer levenservaring.

Leiderschapsposities

Bij de jongeren is geen enkele respondent aanwezig met leiderschapsposities in de gemeenschap. Wel zijn er twee personen met leiderschapskwaliteiten, waarbij één de duidelijke boventoon voert. Echter worden deze kwaliteiten alleen ingezet binnen de eigen groep. Bij de ouderen zijn twee respondenten aanwezig die leiderschapsposities bekleden die zichtbaar zijn in de gemeenschap. Op basis hiervan kan gesteld worden dat de leiderschapsposities sterker vertegenwoordigd zijn bij de ouderen.

Groepsgrootte

Het percentage jongeren ligt in Elshout hoger dan het percentage ouderen. Absoluut zou op basis daarvan gesteld kunnen worden dat de jongeren groep groter is. Echter blijken ouderen meer verbonden met elkaar dan de jongeren, die meer hun eigen gang gaan. In die zin zijn de ouderen in het voordeel, zou kunnen makkelijk met elkaar een 'front' kunnen vormen, dan de jongeren. De groepsgrootte wordt van de ouderen is het meest gefundeerd en daarmee dus ook wat betreft deze machtsbron overheersend.

Netwerken

De netwerken binnen de twee groepen zijn heel wisselend. Bij beide groepen hebben alle respondenten een redelijk sterk tot sterke lokale figuratie. Dit wordt zo geclassificeerd omdat ze allen in meerdere en uiteenlopende netwerken zitten, waardoor ze via meerdere wegen in de lokale gemeenschap gefundeerd zitten. Het bovenlokale netwerk is bij de ouderen van twee respondenten verspreid door Nederland en zij hechten daar ook veel waarde aan, zij halen daar persoonlijk veel uit. Bij de jongeren is er maar één respondent die contacten heeft die verder gaan dan de directe omgeving van het dorp en ook dat blijft beperkt. Drie jongeren vinden het wel belangrijk om bovenlokale netwerken te hebben, maar dit uit zich daar dus niet echt in. De bovenlokale netwerken in de directe omgeving van alle respondenten zijn redelijk vergelijkbaar en worden met name ingevuld door familie-, vrienden- en sportnetwerken. Op basis van deze feiten kan gesteld worden dat de ouderen een uitgebreider en meer verspreid netwerk hebben. Een ander aspect waar naar gekeken dient te worden is de intensiteit, kwaliteit en soort contacten. Wat betreft intensiteit is de deelname van jongeren in de lokale netwerken waarin ze zitten actiever. Er zijn misschien minder netwerken in totaal, maar ze vinden dat ze haast overal erg actief in deelnemen. De ouderen zijn wat dat betreft meer bescheiden en geven vaker aan dat ze in een netwerk een passieve rol hebben. De kwaliteit van de netwerken zowel boven-lokaal als lokaal worden door bijna alle respondenten gelijkwaardig benoemd. Een enkeling (zowel bij de jongeren als bij de ouderen) vindt de lokale figuratie belangrijker voor haar sociale leven.

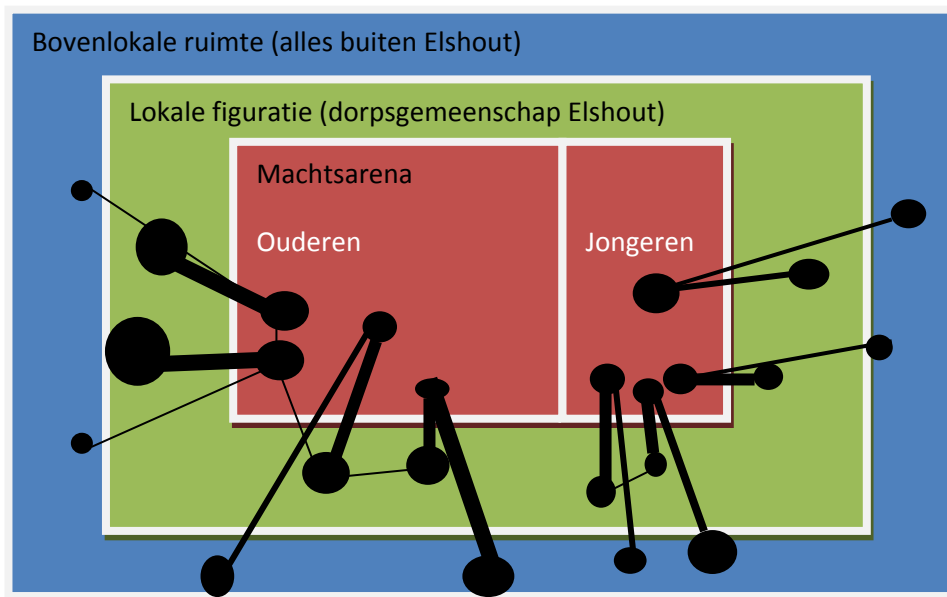
Het soort contacten is binnen de beide groepen op een aantal uitzonderingen na hetzelfde. Bij de jongeren heeft iedereen de vriendinnengroep, familie en de buurt in de figuratie zitten. Bij de ouderen heeft iedereen d'n Elshof en de KBO in het netwerk zitten. De netwerken van de jongeren zijn vaker gericht op het persoonlijke leven: eigen vrienden, eigen sportclub, terwijl de netwerken van de ouderen toch meer in dienst lijken te staan van vrijwilligerswerk.

Geconcludeerd kan worden dat op het gebied van de netwerken de ouderen meer macht hebben, dit wordt vooral bepaald door het soort netwerken en de spreiding van de netwerken. Met name het soort netwerken is erg van belang, omdat bepaalde netwerken wel en anderen geen macht verschaffen. De netwerken die meer gericht zijn op de gemeenschap verschaffen meer macht, dan de netwerken gericht op het persoonlijke leven.

Historisch voordeel

Het historisch voordeel heeft een link met de gevestigden-buitenstaandersfiguratie. Nu is er in deze casus geen sprake van gevestigden en buitenstaanders door conflictsituaties, maar op basis van tijd kan de groep ouderen als gevestigden bestempeld worden en de groep jongeren (relatief gezien) als buitenstaander. In de gesprekken komt namelijk vanuit beide groepen naar voren dat de ouderen in het dorp de (huidige) norm hebben bepaald en daarmee dus nog steeds macht uitoefenen. Het historisch voordeel van deze groep uit zich in de andere machtsbronnen: meer bezit, meer leiderschapsposities en een uitgebreid, gefundeerd netwerk (Hogenstijn en Middelkoop, 2008, p. 78). De conclusie voor wat betreft de machtsbronnen is helder: ouderen hebben in alle opzichten meer machtsbronnen tot hun beschikking.

Samen met de conclusies van de indicatoren uit hoofdstuk 4 levert deze informatie het volgende figuratiemodel, ADMD-model op:

Figuur 4.1 ADMD-model m.b.t. jongeren en ouderen in Elshout

De punten in de machtsarena representeren iedere respondent. Hoe groter het bolletje, hoe meer invloed de persoon heeft op de groep op zich. De dikte van de lijn staat voor de intensiteit van het netwerk: hoe dikker, hoe intensiever het contact met de netwerken. De lengte van de lijn (buiten de machtsarena) staat binnen de lokale figuratie voor de spreiding (hoe korter hoe dichter bij persoonlijk leven, hoe langer hoe meer verbonden met gemeenschap) van het netwerk en binnen de bovenlokale ruimte hoe dichter bij de lokale figuratie, hoe dichter bij de omgeving van het dorp. Aan het uiteinde van iedere lijn zit een bolletje, dit staat voor de grootte van het netwerk van de respondent. De lijnen tussen de bolletjes laat een eventuele verbinding van netwerken zien.

Het ADMD-model laat het volgende, kort samengevat en gebaseerd op de informatie uit dit hoofdstuk, zien:

- Ouderen hebben in Elshout meer macht dan de jongeren (zie de verdeling binnen de machtsarena)

- Ouderen hebben een sterkere lokale figuratie;
- De figuratie van de ouderen is meer gericht op de gemeenschap, die van de jongeren meer op het individu;
- Zowel bij de jongeren als de ouderen is er binnen de club respondenten één respondent die wat meer buiten de groep valt. In beide gevallen hebben die respondenten ook een meer verspreide figuratie in de bovenlokale ruimte;
- De figuratie in de bovenlokale ruimte is bij beide groepen respondenten redelijk beperkt; bij ouderen is de spreiding groter dan bij jongeren, echter is bij de jongeren het contact met de netwerken intensiever.
- Jongeren en ouderen hebben in deze casus geen gedeelde netwerken in hun lokale figuratie. Ouderen onderling hebben wel netwerken die met elkaar verbonden zijn, bij de jongeren is dat maar bij twee respondenten van toepassing.
- Eén oudere en één jongere staan relatief dicht bij elkaar in de machtsarena. De standpunten die zij hebben met betrekking tot de indicatoren komen veel met elkaar overeen.
- Er is in dit model geen sprake van 'lokale onverschilligen', iedereen speelt een rol in de machtsstructuur.

4.8 Verhouding sociaal kapitaal-demografische ontwikkelingen en leefbaarheid

De casus die in dit hoofdstuk nader is bekeken om de samenhang in het conceptueel model te kunnen bekijken, leidt tot de volgende conclusies:

- Deze casus toont met name samenhang tussen de begrippen sociaal kapitaal en leefbaarheid. De drie demografische ontwikkelingen, zoals besproken in hoofdstuk 2, spelen in Elshout nauwelijks een rol. Echter wordt hier niet beweerd dat deze ontwikkelingen geen effect hebben op de sociale structuur van een dorp, mocht een bepaald demografische ontwikkeling een duidelijke rol spelen in een dorp, dan is de samenhang wel zichtbaar. Bijvoorbeeld: wanneer jongeren wegtrekken, zullen bepaalde voorzieningen niet meer levensvatbaar zijn, denk aan een basisschool. In dat geval verdwijnt er een sociale ontmoetingsplek in het dorp, wat de sociale samenhang niet ten goede komt. De combinatie van een veranderende sociale samenhang en het verdwijnen van voorzieningen heeft effect op zowel de fysieke als sociale omgeving, de leefbaarheid.
- De fysieke omgeving (die samen met de sociale omgeving de 'leefbaarheid' vormt, zie hoofdstuk 2) heeft in dit dorp niet veel te bieden, echter heeft dit nauwelijks een negatief effect op de mate waarin de leefomgeving aan de normen en waarden van de bewoners en gebruikers, in dit geval jongeren en ouderen, van Elshout voldoen. Mobiliteit speelt hierin een belangrijke rol.
- De sociale omgeving heeft een positief effect op het welbevinden van de bewoners en gebruikers met betrekking tot hun leefomgeving. Vele contacten, trots, duidelijke normen en waarden en inzet voor de gemeenschap zijn waarden die belangrijk worden gevonden.

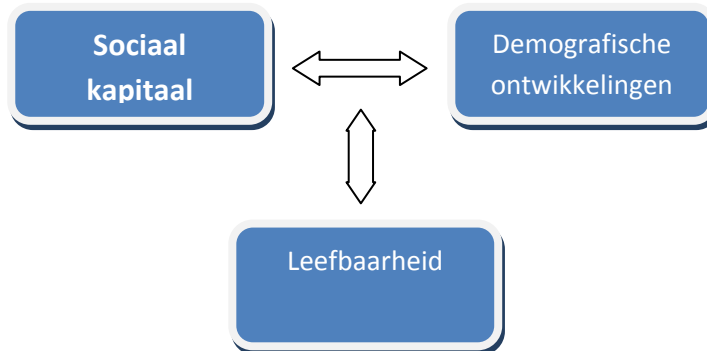
De focus van het onderzoek was gericht op het sociaal kapitaal, was dit niet het geval geweest, dan zou deze samenhang naar alle waarschijnlijkheid nog hetzelfde zijn geweest. De gemeenschap stond voor alle respondenten centraal als de factor die het verschil kan maken in een fysieke ruimte. De ruimte is er, heb je en daar ga je mee om. Hoe individuen dat doen, met wie en met welke achtergrond maakt dat er verschillen zijn wat betreft leefbaarheid in dorpen.

5. Conclusie

Centraal in het onderzoek staan de begrippen sociaal kapitaal, demografische ontwikkelingen en leefbaarheid. De centrale vraag is dan ook:

Wat is, in de huidige plattelandssamenleving, de rol van het sociaal kapitaal bij de leefbaarheid van de kleine kern Elshout (Noord-Brabant), gekeken naar een groep jongeren en ouderen en hoe is de samenhang met de demografische ontwikkelingen die in deze kern een rol spelen?

Om met deze vraagstelling aan de slag te gaan, is het volgende conceptueel model opgesteld:

Figuur 5.1 Conceptueel model

Het geeft de relatie tussen de drie begrippen weer: sociaal kapitaal en demografische ontwikkelingen voeden de leefbaarheid. Leefbaarheid voedt sociaal kapitaal en demografische ontwikkelingen. De rol van sociaal kapitaal heeft in dit onderzoek de nadruk, dat is terug te zien in de deelvragen.

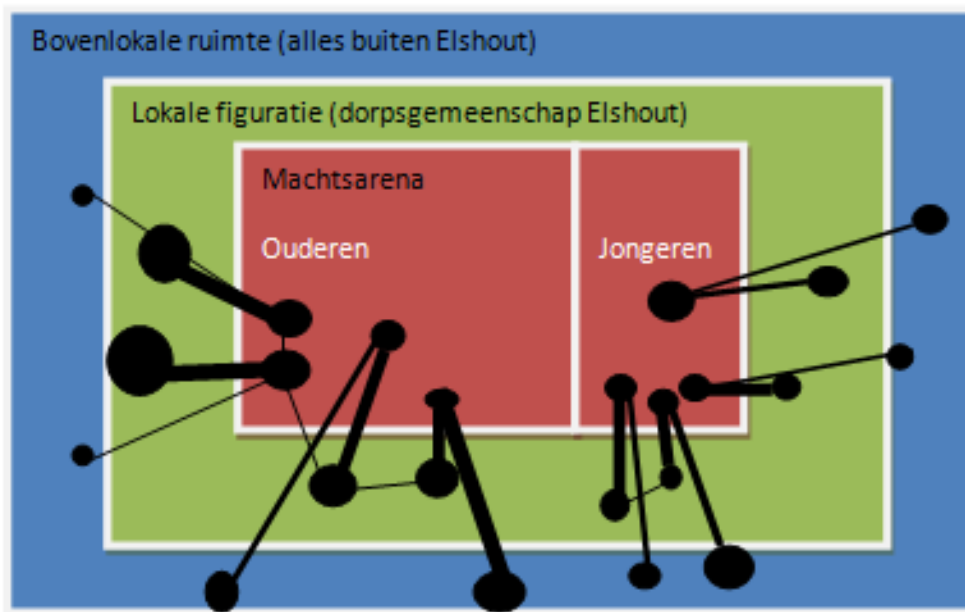
Aan de hand van de antwoorden op de deelvragen, zal een antwoord op de centrale vraag geformuleerd worden. De antwoorden zijn gebaseerd op enerzijds het theoretisch kader en anderzijds de empirie.

N.B. Waar het over 'jongeren' en 'ouderen' gaat, betreft het de twee groepen die voor dit onderzoek bevraagd zijn.

- 1) *Welke demografische ontwikkelingen spelen er op het platteland en welke daarvan komen in Elshout tot uiting?*
Drie demografische ontwikkelingen zijn in het onderzoek nader omschreven: afname bevolkingsomvang (krimp), ontgroening en vergrijzing. Deze ontwikkelingen hangen nauw met elkaar samen en vormen een bedreiging voor het Nederlandse platteland. In Elshout is geen sprake van krimp. Ontgroening en vergrijzing is in cijfers wel te herleiden, maar laat nog geen trend zien. In de beleving van de respondenten noemt een enkeling dat er sprake is van 'lichte vergrijzing'.
- 2) *Wat zijn de indicatoren die sociaal kapitaal in kleine kernen vormgeeft en hoe leidt dat tot figuraties (netwerken)? Welke figuraties vormen jongeren en ouderen in de kern? En hoe geeft dat het sociaal kapitaal vorm in deze kleine kern?*
 - De indicatoren die bekeken worden waar het sociaal kapitaal betreft, zijn: kwaliteit van sociale relaties, groepslidmaatschap, formele en informele netwerken, normen, vertrouwen en macht. Door inzicht in deze indicatoren per individu kan in kaart gebracht worden welke figuraties er in een dorp aanwezig zijn en wat de betekenis per figuratie is. Dit is weer te geven in het zogenaamde Analyse van De Machtsbalans in Dorpen-model: het ADMD-model. In Elshout, waar het over jongeren en ouderen gaat, komen de volgende zaken aanbod met betrekking tot figuraties:

- De figuraties van alle respondenten zijn in tweeën te delen. De helft van alle respondenten heeft belangrijke lokale figuraties en een zeer regionaal georiënteerd bovenlokale figuratie, de andere helft heeft een gelijkwaardige lokale figuratie, maar is daar minder op georiënteerd en vindt de (meer over Nederland) verspreide bovenlokale figuratie belangrijker. Familie is overwegend het belangrijkste netwerk voor iedereen. Bij de ouderen is d'n Elshof ook een belangrijk netwerk.
- De ouderen blijken bij elkaar meer groepslidmaatschappen in het dorp te hebben dan de jongeren. Er zijn opvallend veel vrouwenorganisaties waar de ouderen lid van zijn. Jongeren zijn lid van de sportclub en de buurtvereniging. Jongeren doen minder aan vrijwilligerswerk dan ouderen.
- De meest genoemde groepen die in Elshout aanwezig zijn, zijn de authentieke Elshouters (dorpelingen), agrariërs en import. Kenmerken van de authentieke Elshouter zijn: betrokken bij het dorp, meelevend, roddelend, doe-maar-normaal-dan-ben-de-al-gek-genoeg-cultuur. Regels in het dorp zijn: praatjes maken op straat, tegen iedereen gedag zeggen, achterom binnen komen, tuin en huis goed bijhouden, geen ruzie maken en burenhulp.
- Vertrouwen krijgt de persoon die voor de individu het meest integer is. Alle respondenten geven aan veel vertrouwen te hebben in hun groep.
- De figuraties die jongeren vormen zijn met name op het individu gericht, maar maken wel onderdeel uit van het lokale niveau (bijvoorbeeld de lokale sportclub). De figuraties die ouderen vormen zijn gericht op de gemeenschap, hun netwerken in het dorp zijn over het algemeen meer verspreid. Jongeren en ouderen hebben geen gedeelde netwerken.
- Ouderen zijn in Elshout de overheersende partij. Zij hebben namelijk de beschikking over meer machtsbronnen dan de jongeren: groeps grootte, historisch voordeel, leiderschapsposities, netwerken en bezit. Deze overheersing uit zich in acceptatie van normen en waarden door de jongeren en voortzetting van tradities.

Dit alles leidt tot het volgende ADMD-model:

3) *Hoe draagt sociaal kapitaal bij aan de leefbaarheid van kleine kernen? In hoeverre is dat in Elshout het geval?*

Sociaal kapitaal valt onder de zogenaamde 'sociale omgeving' van leefbaarheid en geeft deze vorm. Daarnaast bestaat leefbaarheid uit een 'fysieke omgeving', weergegeven in bebouwing, voorzieningen en groen etc. De fysieke omgeving is ten opzichte van de sociale omgeving beter meetbaar, het is namelijk tastbaar. Voor de sociale omgeving geldt dat niet. Sociaal kapitaal met haar indicatoren biedt een mogelijkheid om wel inzicht te krijgen in die sociale omgeving en daarmee de toegevoegde waarde van sociaal kapitaal aan de leefbaarheid in beeld te krijgen. Hoe sociaal kapitaal bijdraagt aan de leefbaarheid is compleet afhankelijk van de betreffende gemeenschap en daarom is het belangrijk om het ook op het niveau van een afgebakende gemeenschap of groepen in die gemeenschap te bekijken.

De fysieke omgeving heeft in Elshout niet veel te bieden. Voorzieningen zijn er niet veel, maar worden niet gemist door de mobiliteit van alle respondenten. Daarnaast wordt het dorp door alle respondenten als veilig beschouwd. De woningvoorraad is een aandachtspunt: voor jongeren zijn er te weinig starters- en doorstroomwoningen, voor ouderen weinig opties na vertrek uit de oorspronkelijke woning, luxe appartementen zijn gewenst. Ondanks de beperkte fysieke omgeving, is bij de respondenten een sterk gevoel van trots op te merken als ze het over het dorp hebben. De manier waarop ze het dorp en de netwerken die er zijn omschrijven, kunnen worden gekenmerkt als lokaal chauvinisme, een sterke lokale identiteit. Dit soort lokaal chauvinistische gevoelens zijn zeer bevorderlijk voor de inzet en betrokkenheid van dorpsbewoners bij de eigen directe leefomgeving (Engbersen et al., 2003, p. 19) en dat is dan ook terug te zien in het sterke verenigingsleven en de diversiteit aan netwerken van de betrokken groepen. De inwoners maken het dorp.

4) *Wat is de relatie tussen het sociale kapitaal van Elshout en de demografische ontwikkelingen die in de kern een rol spelen?*

In de perceptie van de respondenten spelen de drie ontwikkelingen niet of nauwelijks in de kern. Er zou alleen sprake zijn van een 'lichte' mate van vergrijzing. Dit heeft effect op de machtsbron 'groeps grootte' en versterkt daarmee de op dit moment overheersende macht van ouderen in het dorp.

5) *Wat zijn de belangrijkste verschillen en overeenkomsten tussen jongeren en ouderen, gekeken naar sociaal kapitaal in relatie tot de leefbaarheid van de kern?*

De jongeren voegen naar eigen zeggen vooral iets aan het dorp toe door overal aan mee te doen (op het gebied van evenementen) en de normen te respecteren. De ouderen met name door zich in te zetten in het vrijwilligerswerk en daarmee andere mensen ten dienste te staan. Ouderen en jongeren zijn overwegend positief over elkaars rol in het dorp. Beide groepen zijn nodig om de leefbaarheid op peil te houden.

Gekeken naar deze conclusies in relatie tot de verhouding van de centrale begrippen ten opzichte van elkaar en de centrale vraag:

Wat is, in de huidige plattelandssamenleving, de rol van het sociaal kapitaal bij de leefbaarheid van de kleine kern Elshout (Noord-Brabant), gekeken naar een groep jongeren en ouderen en hoe is de samenhang met de demografische ontwikkelingen die in deze kern een rol spelen?

Kan het volgende gesteld worden: in het geval van Elshout versterken met name sociaal kapitaal en leefbaarheid elkaar. Op basis van de antwoorden van de respondenten uit de twee focusgroepen is het sociaal kapitaal goed te noemen, de indicatoren worden enigszins beïnvloed door de tijdsgeest, maar beide groepen zijn vrij constant positief, details daargelaten. De fysieke omgeving is in Elshout hetgeen te wensen overlaat, maar door een goede mobiliteit van respondenten en hulp van inwoners aan elkaar is dat goed te overzien. Hier wordt door een sociaal kapitaal gebaseerd op sterke lokale figuraties, de uitdagingen betreffende de fysieke leefomgeving overwonnen. De leefbaarheid is op basis van fysieke kenmerken dan misschien minder goed gefundeerd, maar de sociale leefomgeving maakt dit minder zichtbaar/merkbaar. Machthebbers van het dorp hebben daar

een aandeel in, door hun kartrekkersrol. De leefbaarheid van Elshout is goed te noemen. De demografische ontwikkelingen die landelijk het platteland en haar kernen parten speelt is in Elshout niet te bemerken. In tegendeel, in de beleving van de respondenten neemt het aantal jongeren en kinderen juist toe en komen veel mensen ook weer terug naar hun geboortegrond op middelbare leeftijd. Zo beïnvloeden de demografische ontwikkelingen van Elshout de sociale leefomgeving positief, wat vervolgens weer bijdraagt aan de leefbaarheid. De enige negatieve zaken die genoemd worden: gebrek aan een passende woningvoorraad voor jongeren en ouderen, beïnvloeden de sociale leefomgeving negatief. Het zou er voor kunnen zorgen dat jongeren wegtrekken of niet terug (kunnen) komen en dat ouderen ook op den duur uit het dorp moeten vertrekken en huizen achterlaten die geen jongere kan betalen. Hierdoor kan vergrijzing/ontgroening en zelfs krimp wel een rol gaan spelen en daarmee de sociale leefomgeving negatief beïnvloeden. Het maakt duidelijk dat de relatie sociaal kapitaal-demografische ontwikkelingen en leefbaarheid op meerdere manieren voor een kern kan gelden en dat het een dynamisch proces is. De samenhang van het conceptueel model bekijken is van toegevoegde waarde om de processen inzichtelijk te houden en te bewaken. Een focus op slechts één van de drie onderdelen maakt beleidsmakers wellicht blind voor de effecten op de langere termijn op een gemeenschap. Het conceptueel model van dit onderzoek maakt op een eenvoudige en effectieve manier inzichtelijk of een dorp in een neerwaartse of opwaartse spiraal zit op het gebied van de fysieke en sociale leefomgeving, waarbij het ADMD-model een tool is om de actuele situatie van de sociale omgeving van een dorp concreet in kaart te brengen. Hiermee is een bijdrage geleverd aan de algehele doelstelling van dit onderzoek.

5.1 Reflectie op het onderzoek

Tot slot wordt in deze paragraaf kritisch terug gekeken op het onderzoekproces. Demografische ontwikkelingen, sociale processen en leefbaarheid zijn thema's die voor het onderzoek zijn bestudeerd. Er bleek echter relatief weinig wetenschappelijke informatie omtrent die thema's voorhanden te zijn. Hierdoor heeft met name het thema 'sociale processen' niet de diepgang gekregen die gewenst was. Vervolgonderzoek op dit thema is dan ook zeer aan te bevelen. Daarnaast is vanuit een persoonlijke motivatie gekozen voor de theorie van socioloog Norbert Elias. Hoewel er geen sprake bleek te zijn van conflicten in de kern van de casus, is het gelukt om in aangepaste vorm de theorie in te zetten voor dit onderzoek. De theorie was echter beter tot zijn recht gekomen, mits er wel sprake zou zijn van conflicten tussen de betrokken focusgroepen. Echter heeft het doorzetten van het onderzoek met het gedachtegoed van Elias wel geleid tot een nieuwe interpretatie van de theorie en heeft het een nieuw model opgeleverd dat in de toekomst praktisch toepasbaar is in kleine kernen. De focusgroepen, een groep jongeren en een groep ouderen, maakten het mogelijk om op detailniveau op de pijlers en de samenhang van die pijlers in te gaan. De keuze voor deze focusgroepen was bewust gemaakt, maar hiermee beperkt men ook de bruikbaarheid van de uitkomsten. Het nadeel is namelijk dat de uitkomsten van het onderzoek moeilijk te generaliseren zijn en weinig zeggen over het dorp en alle inwoners in het algemeen. Een compleet beeld van het dorp kan verkregen worden door dezelfde methode in te zetten en alle leeftijdscategorieën erbij te betrekken. Echter zal dit een zeer omvangrijk onderzoek worden, waarbij de uitkomsten nog alleen maar een beeld geven van dat ene dorp in Noord-Brabant. Het onderzoek is uiteraard in de huidige vorm niet voor niets geweest, hoewel algemene uitspraken over de samenhang van de pijlers niet tot de mogelijkheden behoort, is er wel een gedetailleerd inzicht verkregen in twee categorieën dorpsbewoners. Die resultaten zijn bruikbaar om een beeld te vormen van de beleving van de sociale en fysieke leefomgeving door deze twee groepen. Het analyseren van de data vormde een intensief proces, waarbij de interpretatie van de auteur een grote rol speelt. Er is geprobeerd door een nauwkeurige uitwerking van de interviews, het opnemen en archiveren van de gesprekken een goed gebruik van de data te bewerkstelligen. Echter is de interpretatie en uiteindelijke weergave van de informatie wel van de hand van één auteur. Een kritische kanttekening die vermeld moet worden.

Literatuurlijst

Bosch, A. en van Daal, P. (2004). Met elkaar. Sociale participatie in Noord-Brabant. 's-Hertogenbosch: PON advies.

Broucke, van den, S. (n.d.). Vinddatum 22 maart 2010 op http://www.vig.be/content/pdf/LG_sociaal_kapitaal.pdf

Coffé, H. en Vandeweyer, J. (2002). Vinddatum 8 maart 2010 op http://www.vub.ac.be/TOR/main/publicaties/downloads/t2002_23.pdf.

demography. (2010). In *Encyclopædia Britannica*. Vinddatum 29 maart 2010, van Encyclopædia Britannica Online: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/157337/demography>.

Elias, N. en Scotson, J. (2005). Gevestigden en Buitenstaanders (C.wouters en B. van Stolk, Trans.). Amsterdam: Boom. (oorspronkelijk werk gepubliceerd in 1965)

Engbersen, R. en Kooij, van der, A. en Wesemael, van P. en Uyterlinde, M. (2003), Nieuwe dorpen. Een essay over sociale samenhang. Den Haag: Innovatienetwerk Groene Ruimte en Agrocluster.

Hartog, den J. en Sontag, L. (2009). Samen leven, resultaten van de derde monitor sociale participatie in Noord-Brabant. Tilburg: PON kennis in uitvoering.

Hogenstijn, M. en Middelkoop, van, D. (2008). 'Zo werkt dat hier niet', Gevestigden en buitenstaanders in nieuwe sociale en ruimtelijke kaders. Delft: uitgeverij Eburon.

Hospers, G.J. (2009). Citymarketing in perspectief. Lelystad: IVIO-Wereldschool bv

Janssen, U. en Lammerts, R. (1999). Leefbaarheid op het platteland. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. (2004), Agenda voor een vitaal platteland. Vinddatum 5 februari 2010 op http://www.minlnv.nl/portal/page?_pageid=116,1640321&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_file_id=13747

Movisie (2010), Vinddatum 30 juni 2010 op http://www.movisie.nl/118561/def/home/vitaal_platteland/_kinderen_en_jongeren/

Oostveen, P. (2009), Wijkatlas Heusden 2009, Vlijmen: gemeente Heusden.

Pellenbarg, M. en Embregts, M. (2010). Krimp: tijd voor realiteitszin. *Geografie, februari 2010*, 11-13

Pike, A. en Rodriguez-pose, A en Tomaney, J. (2008). Local and Regional Development. Second edition. Oxon: Routledge.

Portail du Gouvernement (n.d.), Vinddatum 09-03-2010 op <http://www.gouvernement.fr/>.

Schnabel, P. en Bijl, R. en de Hart, J. (2008), Betrekkelijke betrokkenheid, studies in sociale cohesie. Den Haag: Sociaal en cultureel planbureau.

Simon, C. en Vermeij, L. en Steenbekkers, A. (2007). Het beste van twee werelden, plattelanders over hun leven op het platteland. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau

Smaal, p., Heuvel, van den, J., Koomen, E. , Wilgenburg, van, R. (2005). Vinddatum 8 maart 2010 op http://www.feweb.vu.nl/gis/research/LUCAS/publications/docs/vitalekleinekeren-hoofdrapport_okt2005_DEFI.pdf.

Samenwerkingsverband Regio Eindhoven. (2010). Vinddatum 12 februari 2010 op <http://www.sre.nl/web/show/id=121030>

Steenbekkers, A. en Simon, C. en Veldheer, V. (2006). Thuis op het platteland, de leefsituatie van platteland en stad vergeleken. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Van den Brink, D. en Heemskerk, F. (2006). De vergrijzing leeft, kansen en keuzen in een verouderende samenleving. Den Haag: Stichting Maatschappij en Onderneming. http://www.ofed.nl/community/trends/DE_VERGRIJZING_LEEFT.pdf

VROM (2009). Krimpen met kwaliteit. Den Haag: VROM.

Whitehead, M. (2007). Spaces of sustainability, geographical perspectives on sustainable society. London: Routledge.

Zwaard, van der J. (2004). Vinddatum 19 mei 2010 op <http://www.jokevanderzwaard.nl/html/documents/sociaalkapitaal.pdf>

-
4. Kunt u aangeven uit dit lijstje wie het meest belangrijk voor je zijn en waarom.
 5. Welke netwerken heeft u buiten het dorp?
 6. Wat is de betekenis van ieder netwerk t.o.v. de netwerken in het dorp? Welke rol spelen zij in uw dagelijks sociale leven.
 7. Wat is het belang voor u om binnen en buiten het dorp netwerken te hebben? Versterkt het uw positie in het dorp, of juist niet?

Machthebbers.

1. Wie zijn machtige of invloedrijke mensen in het dorp?
2. Waarom hebben zij die positie denkt u?
3. Zie je verschuivingen als je kijkt naar de machthebbers in het dorp?
4. Wat is naar uw idee de rol van ouderen in het dorp? Is dat goed zo? Of zou dat anders moeten zijn?
5. Welke normen/waarden/tradities zijn door hen 'opgelegd' en nog steeds merkbaar in het dorp?
6. Hoe zit het met de macht/invloed van deze groep op het dorp?
7. Hoe zit het met de macht/invloed van deze groep op jullie groep?
8. Hoe belangrijk zijn de ouderen in het dorp voor u?
9. Wat is het belangrijkste dat u van ze kan leren? (positief/negatief)?
10. Wat dragen ouderen bij aan het sociale leven in het dorp? En jullie groep?

Persoonlijk.

1. Waarom kiest u ervoor om u in dit dorp te vestigen?
2. Wat is uw rol in het dorp? Oftewel: wat draagt u bij aan het dorp en bent u daar tevreden over?
3. Voelt u zich gevestigde of buitenstaander? En kunt u beschrijven waarom?
4. Waarom is het voor u belangrijk om deel uit te maken van uw groep?
5. Wie is/zijn de machtshebber(s)/invloedrijksten van de groep?
6. Hoe komen zij aan die rol?
7. Is daar door de jaren heen een verschuiving in waar te nemen?
8. Gaat iedereen akkoord met machthebbers en de rol die eenieder heeft? Of merkt u daar verzet in op?
9. Spelen /speelden er conflicten binnen uw groep? En kunt u daar iets over vertellen?
10. Welke rol speelden andere groepen in het dorp daar een rol bij?
11. Wat heeft het voor invloed gehad op de machtsverhoudingen in de groep?
12. Wie vertrouwt u het meest binnen uw groep?
13. Wie vertrouwt u het minste binnen uw groep?
14. Voelt u zich veilig in uw groep? Waarom wel/niet?

Toekomst.

1. wat verwacht je voor toekomstige ontwikkelingen in het dorp? (2025)
2. Wat verwacht je voor toekomstige ontwikkelingen qua machthebbers in het dorp en je groep?

-
4. Kunt u aangeven uit dit lijstje wie het meest belangrijk voor je zijn en waarom.
 5. Welke netwerken heeft u buiten het dorp?
 6. Wat is de betekenis van ieder netwerk t.o.v. de netwerken in het dorp? Welke rol spelen zij in uw dagelijks sociale leven.
 7. Wat is het belang voor u om binnen en buiten het dorp netwerken te hebben? Versterkt het uw positie in het dorp, of juist niet?

Machthebbers.

1. Wie zijn machtige of invloedrijke mensen in het dorp?
2. Waarom hebben zij die positie denkt u?
3. Zie je verschuivingen als je kijkt naar de machthebbers in het dorp?
4. Wat is naar uw idee de rol van jongeren in het dorp? Is dat goed zo? Of zou dat anders moeten zijn?
5. Welke normen/waarden zijn door hen 'opgelegd' en merkbaar in het dorp?
6. Hoe zit het met de macht/invloed van deze groep op het dorp?
7. Hoe zit het met de macht/invloed van deze groep op jullie groep?
8. Hoe belangrijk zijn de jongeren in het dorp voor u?
9. Wat is het belangrijkste dat u van ze kan leren? (positief/negatief)?
10. Wat dragen jongeren bij aan het sociale leven in het dorp? En jullie groep?

Persoonlijk.

1. Waarom kiest u ervoor om u in dit dorp te vestigen?
2. Wat is uw rol in het dorp? Oftewel: wat draagt u bij aan het dorp en bent u daar tevreden over?
3. Voelt u zich gevestigde of buitenstaander? En kunt u beschrijven waarom?
4. Waarom is het voor u belangrijk om deel uit te maken van uw groep?
5. Wie is/zijn de machtshebber(s)/invloedrijksten van de groep?
6. Hoe komen zij aan die rol?
7. Is daar door de jaren heen een verschuiving in waar te nemen?
8. Gaat iedereen akkoord met machthebbers en de rol die eenieder heeft? Of merkt u daar verzet in op?
9. Spelen /speelden er conflicten binnen uw groep? En kunt u daar iets over vertellen?
10. Welke rol speelden andere groepen in het dorp daar een rol bij?
11. Wat heeft het voor invloed gehad op de machtsverhoudingen in de groep?
12. Wie vertrouwt u het meest binnen uw groep?
13. Wie vertrouwt u het minste binnen uw groep?
14. Voelt u zich veilig in uw groep? Waarom wel/niet?

Toekomst.

1. wat verwacht je voor toekomstige ontwikkelingen in het dorp? (2025)
2. Wat verwacht je voor toekomstige ontwikkelingen qua machthebbers in het dorp en uw groep?